

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ, ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Γ΄.

15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1865.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 71.

Η ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΣΤ΄ ΑΙΩΝΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ.

(1685—1715)

Α΄.

ΣΗΠΤΑ μεγάλας επαναστάσεις αριθμεί ο έλλη-
νισμός κατά το μεσολαβούν από της άλώσεως
της Κωνσταντινουπόλεως μέχρι της αναγεννήσεως
του 1821 τετρακιδιώνιο διάστημα. Έπισημο-
τέρα όμως πασών των άλλων υπήρξεν ή περί τὰ
τέλη της ΙΖ΄ εκατονταετηρίδος υπό των Ένετων
μὲν υποκινήθησα, αλλά δια της στιβαράς χειρός
των τῆως ἀμεριμνούστων ἀρματωλῶν αίστως διε-
ξαχθείσα.

Καθ' ήν εποχήν εῤῥαβδίζοντο ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει ή ἀπέθνησκον εἰς τὰς φυλακάς οἱ ἀπε-
σταλμένοι των ευρωπαϊκῶν δυνάμεων, και ὁ υπό
των ἀλλεπαλλήλων νικῶν ἐξαρθεῖς φανατισμός
των Τούρκων ἀπηγόρευε τήν κτίσιν ἐκκλησιῶν,
πεφοβισμένη δὲ ή Εὐρώπη ἐκολάκευεν ἐξευτελι-
στικώτατα, χάριν εἰρήνης, τὸν εἰς τὸ ἀπόγειον
της ἰσχύος του κολοσσὸν της Ἀνατολῆς, ὅτε ή
ἄμοιρος Κρήτη μετὰ εἰκοσιπενταετῆ λυσώδη πό-
λεμον παρεδίδετο εἰς τὸ πῦρ και τὸν σίδηρον τοῦ
νικητοῦ, ή δὲ τῆως ὑπερήφανος Ἐνετία, πιζο-

μένη υπό της σιδηρᾶς τοῦ νικητοῦ θελήσεως ἐνέ-
διδεν εἰς τήν ἀφαίρεσιν των ἐπισηματέρων ἐν Δαλ-
ματία κτήσεών της, ὅτε γελοιογραφικῶς ἐξεικο-
νίζετο ή Εὐρώπη ἐπὶ της πρώρας των νικηφόρων
στόλων, και ή Βιέννη δεύτερον ἐπολιορκεῖτο, τότε
δράξ ἀσήμων πολεμιστῶν κατεσύντριψεν ἐν μιᾷ
στιγμῇ τὰ σμήνη της τρομερᾶς και ἀμαζούσης
αὐτοκρατορίας, και ή Ἑλλάς, ἀπὸ τήν Ἀκροκε-
ραυνίαν μέχρι τοῦ Ταινάρου ἐπὶ τριάκοντα σχεδὸν
ἔτη, ἀνέπνευσεν ἀνέτως τήν ζεῖδωρον της ἐλευθε-
ρίας αὔραν.

Τήν ἐπανάστασιν ἐκείνην σύσσωμος ὁ ἀρματω-
λισμός ὑπεστήριξε και ἀπὸ της ὥρας ταύτης
ἐπίσημον πρὸς τοὺς κατακτητὰς ποιήσας διαζύ-
γιον, κατεσκήνωσεν εἰς τὰ ὄρη. Ἐκτοτε μέγα
χάσμα ἠγέρθη ἐν μέσῳ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου μετ-
αιχμίου. Ἐνθεν μὲν ἐκυμάτιζεν ἀγερώχως ή ἐρυ-
θρά ήμισέληνος ὑπερασπιζομένη υπό μαχαίρων
αἱματοβαφῶν, πέραν δὲ ἠκτονοβόλοι, ἄνευ οὔδε-
μιᾶς ἀγρίας ἐπιδείξεως ὁ Σταυρός, φαινὸς και
ὑπερκόσμιος, εὐλογῶν τήν ἐν τῷ σκότει ἀκονι-
ζομένην Ἑλληνικὴν βροφαῖαν ἔνθεν μὲν ἐξήστρα-
πτεν ὁ ἀκινάκης τοῦ δημίου, πέραν δ' ἐβρόντα
τὸ φιλελεύθερον τοῦ κλέπτου πυροβόλου. Τὸ μέγα
ἐκεῖνο χάσμα μόνον χεῖμαξροῖ αἵματος και στι-
βάδες πτωμάτων ἠδύναντο ἵνα πληρῶσωσιν δαά-

κας ἐγένετο ἀπόπειρα, δι' ἐνός ἄσματος νέου δη-
ρίδαι διεσάλπικον τὴν νίκην τοῦ ἀρματωλοῦ.

Ἡ στιγμιαία ἐκείνη ἀναγέννησις τῆς ἑλληνικῆς
φυλῆς, διὰ τῆς αἰσχρᾶς τῶν Ἑνετῶν προδοσίας,
ἐπνίγη μὲν ἐντός ποταμῶν αἰμάτων, ἀλλ' εἰς τὸν
Ἑλληνισμὸν λαμ. προτέρην προσεκλήσατο αἰγλῆν.
Ὁ ἀρματωλὸς δὲν ἦτο πλέον μίσθιος χωροφύλαξ
τοῦ κατακτητοῦ, οἱ δὲ ἐκπατρισθέντες Ἕλληνες
ἐγνωστοποίησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι δὲν ἀπέ-
θανεν ἡ Ἑλλάς. Οἱ περιηγηταὶ δὲν ἐθιμάζον
πλέον τὰ ὑπὸ ἐκφυλισθέντων δούλων πατούμενα
ἱερά τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα, ἀλλ' ἐκπληκτικοί
παρετήρουν διηγεῖσθαι καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα
ἐπαναστατικὸν ὄργασμὸν.

B.

Ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία βλέπουσα τὴν ἐπικει-
μένην πτώσιν τῆς Κρήτης διὰ τὴν ἐκεῖ συγκέν-
τρωσιν πασῶν τῶν δυνάμεων τῆς Τουρκίας, καὶ
ἴν' ἀλλαγῆς περιστάσῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολι-
ορκητῶν, ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν
Ἑλλάδα, ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῆς ὁποίας βαρύ-
τερον ἐπίεζεν ὁ μουσουλμανικὸς ζυγός· ὡς προσ-
φορώτερον δὲ κέντρον ἐνεργείας ἐξελέξατο κατὰ
πρῶτον τὴν Μάνην, ἥτις διετῆρει εἶδος ἀγρίας
ἀνεξαρτησίας, οὐδέποτε εἰς τὸν κατακτητὴν ὑπο-
κύψακα. (1)

Οἱ Μανιάται διεγερθέντες ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν
πειρατικῶς διέτρεχον τὰς θαλάσσας διαρπάζοντες
καὶ φονεύοντες τὰ τουρκικὰ πλοῖα καὶ πληρώματα.
Ἡ δὲ χώρα αὐτῶν, ἕνεκα τούτου, ἐπεκαλεῖτο
Μέγα Ἀλγέριον. Εἰς τοιαύτην μάλιστα ἔφθασαν
τόλμην, ὥστε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1667 νύκτωρ
εἰσέδυσαν μεταξὺ τοῦ πολιορκουμένου τὴν Κρήτην
βθωμανικοῦ στόλου, πυρπολοῦντες καὶ διαρπά-
ζοντες, ὑπὸ αὐτὰς τὰς κανονοστοιχίας τοῦ μεγάλου
βιζύρου, ὅστις προηγουμένως συλλαβὼν τινὰς
ἐκ τούτων ἀνεσκόλοπισεν. Ὁ Ἀχμέτ Κιουπρου-
λῆς ἴν' ἀπαλλαγῇ τοιούτων ἐπιφοδῶν ἐχθρῶν,
προσέφερεν αὐτοῖς διπλοῦν μισθὸν ἀφ' ὅ,τι ἐπλη-
ρόνοντο οἱ ἐν πολέμῳ στρατιῶται. Ἀλλ' οἱ Μαν-
ιάται, ἀγερῶχος ἀπορρίψαντες τὰς προτάσεις

(1) Μόλις οἱ Τούρκοι μετὰ πολλὰς προσπάθειάς, κατώρ-
θωσαν ἐν ἔτει 1570 ἴν' ἀνεγείρωσιν ἐπὶ τῶν ἐρυμνῶν
ἐκείνων βράχων φρούριον, πρὸς ἀπλὴν ἐνδείξιν τῆς κατο-
χῆς, ὅπερ μετ' οὐ πολὺ ὁ ὑπὸ τὸν Μάρκον Κιρίνην Ἑνε-
τικὸς στόλος ὄρθην κατέστρεψε (Paruta, Storia della
guerra di Cipro, σελ. 78.—9

του, ἐξηκολούθησαν οὐχ ἤττον τὰς πειρατικὰς
ἐκδρομὰς των. Ἐμπλεως θυμοῦ διὰ τὴν αὐθάδειαν
ὁ Κιουπρουλῆς διέταξε τὸν Χασάν-Μπαμπάν,
περίφημον πειρατὴν, καὶ τὸν καλλίτερον ναυτικὸν
τῆς Τουρκίας, ἵνα μεταβῆς εἰς τὰ παράλια τῆς
Μάνης φέρῃ αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν. Ὁ Χασάν-
Μπαμπᾶς ἐνεφανίσθη μετὰ καλῶς ἐξηρημένου
στολισκοῦ εἰς τὸν λακωνικὸν κόλπον, καὶ ὑψώ-
σας λευκὴν σημαίαν τοῖς προέτεινεν ἀμνηστειὰν
ἐπὶ τῇ παραδόσει ὁμήρων. Οἱ Μανιάται ἀντὶ ἀ-
παντήσεως τῷ ἔστειλαν γάλαζαν σφαιρῶν, καὶ
δι' ἀποστόλων προσεκάλουν τοὺς κατοικοὺς εἰς
γενικὴν συνέλευσιν, ἧς ἔδρα ὠρίζετο ἡ Ἀνδραβίδα
ἢ αἱ Κυτριάι. Τὰ γυναικόπεδα, διὰ πᾶν ἐνδεχό-
μενον, διατάχθησαν ἵνα καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη.
Ἀλλ' ἐνῶ ἀνεβρύχωντο αἱ γυναῖκες τὰ φρικαλέα
ἐκείνα ὕψη, φέρουσαι ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ πενιχρά
τῶν ἐπιπλα, καὶ ὀδηγοῦσαι τὰ ποιμνία τῶν αἰ-
γῶν, νεανίσκος στελλόμενος ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρός,
ἠρώτησε μίαν ἐξ αὐτῶν βυζάνουσαν βρέφος πρὸ
τριῶν ἡμερῶν τεχθὲν, ποῦ εἶχε θέσει τὴν σπάθην
καὶ τὸ τουφέκιον, κατὰ τὴν ὥραν τῆς κατεσπευσ-
μένης ἀναχωρήσεώς της. Ἡ γενναία Σπαρτιάτις,
ἐκ τοῦ ἐπισήμου οἴκου τῶν Γερακαρῶν καταγο-
μένη, ἀπεκρίθη ὀργίλος: « Εἶπε εἰς τὸν ἄνδρα
» μου νὰ ἔλθῃ γλήγορα νὰ φυλάξῃ τὴν γίδα, καὶ
» νὰ κρατήσῃ τὸ παιδί, καὶ ἐγὼ πηγαίω νὰ εὕρω
» τὰ ὄπλα του, καὶ θὰ τὰ μεταχειρισθῶ καλλι-
» τερα ἀπὸ αὐτόν. » Καὶ παραλοῦσα τὸ βρέφος
εἰς τινὰ ὀπισθεν βαδίζουσαν γράκιον ἔδραμε πρὸς
τὴν παραλίαν· τὸ πρᾶδειγμα αὐτῆς ἐμιμήθησαν
καὶ αἱ ἄλλαι συμφυγάδες, αἵτινες ἐτέθησαν ἐπὶ
κεφαλῆς τῶν ἐξ Ἀνδραβίδας καὶ Κυτριάων ἐρχομέ-
νων πρὸς τὸ παράλιον πολεμιστῶν, καθ' ἣν στιγ-
μὴν ὁ Χασάν-Ππαμπᾶς ἤτοιμάζετο πρὸς ἀπό-
βασιν. Αἱ μέχρις οὐρανοῦ ἀπειλητικαὶ φωναὶ τῶν
γυναικῶν, καὶ οἱ ἄγριοι ἀλλαλαγμοὶ τῶν ἀνδρῶν,
ἠνάγκασαν τὸν Χασάν ἵνα μὴ διακινδυνεύσῃ τὴν
ἀπόβασιν. Καὶ τὴν νύκτα δέκα Μανιάται ῥιφθέν-
τες εἰς τὴν θάλασσαν ἐκοίψαν τὰς κάλους τῶν
ἀγκυρῶν τοῦ στολισκοῦ, ἐξ οὗ δύο πλοῖα ῥι-
φθέντα ἐπὶ τῶν βράχων συνετρίβησαν, καὶ διηρ-
πάγησαν ὑπὸ τῶν Μανιατῶν, οἵτινες καὶ πολ-
λοὺς Τούρκους ἠχμκλώτισαν. Μόλις δὲ ὁ Χασάν-
Μπαμπᾶς αἰσχυρῶς φεύγων ἠδυνήθη ἵνα σωθῇ ἐπὶ
ἐνός καὶ μόνου πλοίου. (1)

(1) Guilletière, Athènes Anciennes. — Spon, Vo-
yage.

Ἡ τοικύτη ἀνέλπιστος ὑπεροχὴ τῶν Μανια-
τῶν κατ' ἀνδρὸς θεωρουμένου ὡς ἡ ψυχὴ τοῦ
τουρκικοῦ στόλου, τολμηροτέρους κατέστησεν
αὐτοὺς, μανιωδέστερον ἐξακολούθησαντας τὸν
πόλεμον κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Τούρκων ἀθημονού-
των περὶ τοῦ πρακτέου.

Ὁ μέγας βιζύρης Κιουπρουλῆς μὴ θεωρῶν τὴν
ἐπιχείρησιν ἀξίαν τῆς διακινδυνεύσεως τῆς μεγάλ-
λης φήμης του κατέφυγεν εἰς στρατήγημα. Ἡ
πατροπαράδοτος διαίρεσις ἐλυμαίνετο καὶ ἐν
Μάνῃ, ἐν ἣ μανιωδῶς ἐπάλαιον περὶ πρωτείων αἱ
δύο ἰσχυραὶ φατρίαὶ τῶν Στεφανοπούλων καὶ
Ἰατραίων. Εἰς ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Κοσμάδων
Λιβερίου Γερακάρης, εἶχεν ἀρραβωνισθῆ τὴν θυ-
γατέρα τοῦ Γακουμῆ Ἰατροῦ τῆς ὁποίας τὴν
χεῖρα προσζήτηι ὁ Μιχάλης Δεμηθάκης ἐκ τῆς
ἀντιπάλου φατρίας τῶν Στεφανοπούλων, ὅστις,
μετὰ τὸν ἀρραβῶνα, ληστρικῶς ἐπελθὼν τὴν ἤρ-
πασεν. Ἐντεῦθεν προήλθον μάχαι καὶ φόνοι με-
ταξὺ τῶν δύο μερίδων (1).

Ὁ Λιβερίου Γερακάρης, γνωστότερος ὑπὸ τὸ
ὑποκοριστικὸν *Λιμπεράκης*, νεανίας εἶχεν ὑπηρε-
τήσει, ὡς κωπηλάτης, εἰς τὸν ἐνετικὸν στόλον·
ἔπειτα δὲ ναυτικῶς γενόμενος ἠγόρασεν ἕν πλοῖον
καὶ κατέστη εἰς τῶν τρομεροτέρων πειρατῶν (2).
Μετὰ τὴν ἐπισυμβάσαν αὐτῷ προσβολὴν ἐξηκο-
λούθησε τὸ πειρατικὸν στάδιον, καὶ ἐν μιᾷ τῶν
ἐπιδρομῶν συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, μετ'
ἄλλων συμπατριωτῶν του, δέσμιος ἐφυλάσσετο εἰς
τὰ κάτεργα.

Τὸν Λιμπεράκην τοῦτον ἀπεφάσιεν ὁ μέγας
βιζύρης ἵνα μεταχειρισθῇ ὡς ὄργανον πρὸς ὑπο-
ταγὴν τῶν ἀτιθάσων συμπατριωτῶν του. Ἐλευ-
θερώσας ὅθεν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῷ ἐχορήγησεν
ἄφθονον χρυσίον, καὶ ἐφοδιάσας με μυστικὰς ὁδη-
γίας ἀπέστειλεν εἰς Μάνην μετὰ μεγάλων δυνά-
μεων. Ὁ Λιμπεράκης λυσσῶν κατὰ τῆς ἀντιπά-
λου φατρίας, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν οἰκογενεια-
κῶν ὀπαδῶν του, πρὸς οὓς ἀφειδῶς διεμοίρασε
τὸ τουρκικὸν χρυσίον, καὶ μανιώδη ἐκήρυξε κατὰ
τῶν Στεφανοπούλων πόλεμον.

Οἱ ἐν Μάνῃ διασπαρέντες πράκτορες τοῦ Κιου-
προυλῆ ἐνέβαλον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καὶ
ἰδίως τῶν ἱερέων καὶ κκολογήρων, ὅτι ὁ μέγας
βιζύρης ἐξαίρετικῶς θὰ τοῖς ἀφήσῃ τὴν χρῆσιν τῶν

κωδῶνων, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς σταυροπηγίας ἐπὶ
τῆς κορυφῆς τῶν κωδωνοστασίων, ὅτι θὰ τοὺς
ἀπαλλάξῃ τοῦ φόρου τῶν παιδίων, θὰ τοῖς χαρίσῃ
τὸ ἡμισυ χαράτζιον, καὶ ὅτι οὐδεὶς Τούρκος θὰ
κατοικήσῃ εἰς τὸν τόπον των.

Ἄμα ἐτελείωσεν ὁ κατὰ τῆς Κρήτης πόλεμος,
καὶ ἔντρομος ἔμαθεν ὁ κόσμος τὴν πτώσιν τοῦ
τελευταίου τούτου χριστιανικοῦ προφυργίου ἐν
τῇ Ἀνατολῇ, ὁ μέγας βιζύρης ἐπεμψεν ἐκ Χίου
(1669) λακωνικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Μανιάτας,
δι' ἧς χορηγῶν ἀμνηστειὰν καὶ δωρούμενος τοὺς
καθυστερουμένους φόρους, προσεκάλει εἰς ὑποτα-
γὴν ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ, ὅτι θέλουσι διέλθει διὰ στό-
ματος μαχαίρας, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως. Συγ-
χρόνως δ' ἔστειλε τὸν Κεζέ-Ἀλή-Πασάν μετὰ
ἐξ χιλιάδων ἀνδρῶν στρατολογηθέντων ἐξ Εὐ-
βοίας, Ἀθηνῶν καὶ Ναυπάκτου, ὅστις ἀποδι-
βασθεὶς εἰς Ζαρνάταν ἔκτισεν ἕν φρούριον εἰς
Πόρτο-Κάλιο, καὶ ἕτερα εἰς Οἰτυλον καὶ Κε-
λεφάν, τῆρησας διαγωγὴν εἰρηνόφιλον ἵνα μὴ τοὺς
διερεθίσῃ, καὶ παριστῶν ὅτι τὰ φρούρια ἐκείνα ἠ-
γείροντο ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπο-
ρίου καὶ οὐχὶ πρὸς κατοχὴν (1).

Ἄμα τὰ φρούρια κατεσκευάσθησαν, οἱ περὶ
τὸν Λιμπεράκην συνέλαβον τινὰς τῶν ἐπισημοτέ-
ρων ἐχθρῶν των. Οἱ ὑποκινήσαντες τὴν σύλληψιν
Τούρκοι ἔδειξαν φαινομένην ἀδιαφορίαν. Κατὰ τὴν
δικὴν ἐτηρήθησαν αἱ νόμιμοι διατυπώσεις, καὶ οἱ
δυστυχεῖς ἐκείνοι, χαρακτηρισθέντες ὡς ταραξίαι
τῆς κοινῆς ἡσυχίας, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον,
γενομένης τῆς ἐκτελέσεως ὑπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὴν
ἐξουσίαν παντὸς τοῦ σώματος τῶν Μανιατῶν (2).
Ἔνεκα δὲ τῶν καταδιωγμῶν ἐκείνων ἡ πατριωτικὴ
φάρα τῶν Στεφανοπούλων ἠναγκάσθη ἵνα ποιήσῃ
τὸν εἰς Κορσικὴν γνωστὸν ἀποικισμὸν.

Πολὺς ὅμως δὲν παρήλθε χρόνος, καὶ οἱ Μαν-
ιάται συνειδότες τὴν πλάνην, ἐκήρυξαν τὸν κατὰ
τῶν Τούρκων πόλεμον. Ὁ λαομίσητος Λιμπερά-
κης ἵνα ἐξαγίση τὴν προδοσίαν, ἐπεδόθη πάλιν
εἰς τὸ πειρατικὸν στάδιον, λυσσωδέστερον κατὰ
τῶν Τούρκων ἐπιτιθέμενος· συλληφθεὶς ὅμως ἐβ-
ρίσθη εἰς τὸ Μπάνιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
Ἐνῶ ταῦτα διεδραματίζοντο ἐν Μάνῃ, τρεῖς
ἀρματωλοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, Ἀγγέλης Σου-
μίλας ἢ Βλάχος ἐξ Ἰωαννίνων, Πάνος Μαϊτάνης

(1) Χρονικὸν Κορσικῆς, ἐκδ. Γ. Παπαδοπούλου, σελ. 18.

(2) Cantemir, Histoire de l' Empire Ottoman, Paris 1743, Tom. IV.

1) Hammer, Histoire de l' Empire Ottoman, VI, σελ. 329, 337.

(2) Guilletière, σελ. 39—45.

ἐκ Κατούνης τῆς Ἀκαρνανίας, καὶ τὸ Μικρὸ Χορμόπουλο ἐξ Ἀγράφων, ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτοὺς ὑπόπτου διαγωγῆς τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας, περιεφέροντο ὡς ἀντάρται ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ποτὲ μὲν κατὰ ξηρὰν προσβάλλοντες τοὺς Τούρκους, ποτὲ δὲ κατὰ θάλασσαν καὶ τοὺς Βενετούς. Ἡ Ἐνετικὴ πολιτεία, διαρκούσης τῆς πολιορκίας τῆς Κρήτης, κατώρθωσεν ἵνα τοὺς συλλάβῃ, διὰ προδοσίας, κατὰ τὰ παράλια τῆς Βονίτισης. Ἐνῶ δὲ οὗτοι δέσμοι ἐπὶ τῆς ἐνετικῆς γαλέρας ἐφέροντο εἰς Βενετίαν, Ἀλγερικὴ φούστα (1), παρουσίασθεῖσα κατὰ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας προσεκάλεσε τοὺς Ἐνετοὺς εἰς παραδόσιν. Ὁ πλοίαρχος, μετὰ μικρὸν ἀκροβολισμόν, συνήνεσεν ἵνα παραδοθῇ καθορῶν τὸ ὑπερβάλλον τῶν πολεμίων. Οἱ αἰχμαλώτοι ἀρματωλοὶ ἀκούσαντες τὸν θόρυβον ἠρώτησαν ναύτην τινὰ περὶ τῆς αἰτίας ἀφοῦ δ' ἔμαθον παρ' αὐτοῦ τ' ἀποφασισθέντα, τὸν παρεκάλεσαν ἵνα εἴπῃ εἰς τὸν πλοίαρχον, ἐὰν συνήναι νὰ λύσῃ τὰ δεσμῶν, καὶ τοὺς δώσῃ τὰ καρποφύλια των (2) ἵνα πολεμήσωσι κατὰ τῶν Ἀλγερινῶν.

Ὁ πλοίαρχος συλλογιζόμενος, ὅτι καὶ οὕτως καὶ ἄλλως ἤθελον ἀπολεσθῆ, καὶ γνωρίζων ἅμα τὴν μεγάλην φήμην τῶν δεσμοτῶν, παρεδέχθη τὴν αἴτησιν. Ἀφοῦ δὲ οἱ ἀρματωλοὶ ἐλύθησαν καὶ ἔλαβον ἀνὰ χεῖρας τὰ προσφιλέ των καρποφύλια ἐπήδησαν πυροβολοῦντες καὶ ἀγρίως ἀλλάζοντες ἐπὶ τῆς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν προσεγγισάσης πρὸς παρακλαθῆν τῶν αἰχμαλώτων φούστας. Οἱ Ἐνετοὶ ἐνθαβρυνθέντες ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τοὺς ἠκολούθησαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐκ τῶν Ἀλγερινῶν οἱ μὲν ἐφρονεῦθησαν οἱ δὲ ἠχημαλωτίστησαν. Οἱ νικηταὶ δέσαντες ὅπισθεν τὴν Ἀλγερινὴν φούσταν εἰσήλθον ἐν θριάμβῳ εἰς Βε-

(1) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ πειραταὶ τῆς Ἀλγερίας ἐφθασαν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς ἰσχύος των καὶ κατέστησαν ὁ τρόμος τῆς ὑψηλῆς. Ἐφθασαν ληϊζόντες καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ Ὠκεανοῦ, ἀποβάντες εἰς Ἰρλανδίαν καὶ Ἰσπανίαν καὶ λαβόντες πλεόν των 600 αἰχμαλώτων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἀλγερίᾳ δούλων χριστιανῶν ἀνέβαινε μέχρις 20,000. Περὶ τὰ πενήτηντα πλοῖα (φούσται) ἀπετέλουν τὴν ναυτιλίαν τοῦ πειρατικῆς ἐκείνου κράτους. Οἱ συλλαμβανόμενοι ἀνεσκολοπίζοντο, ἐκκίοντο, ἢ ἐστένοντο εἰς φρικαλέα δεσμοτήρια (Hammer, XI, σελ. 203 κ' ἐπ.).

(2) Ὠνομάσθησαν οὕτω τὰ τουρέκια, ὡς προερχόμενα ἐκ τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ ὀπλοποιεῖο ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Carlo et Filio (Καρόλου καὶ υἱοῦ) καὶ οὐχὶ διότι εἶχον ἐξωγραφισμένον καρπόφυλλον ὡς ἐσφαλμένους παρεδέχθη.

νετίαν. Ὁ πλοίαρχος ἐκτιμῶν τὸ μέγεθος τῆς προσφερθείσης ὑπηρεσίας, ἀνέφερε μετὰ μεγίστων ἐπαίνων τὸ γεγονός εἰς τὴν Ἐνετικὴν Πολιτείαν, ἣτις ἀντήμειψε γενναίως τοὺς τρεῖς ἀρματωλοὺς, παραχωρήσασα αὐτοῖς βαθμοὺς καὶ γαίας.

Περὶ τούτου ὑπῆρχε καὶ ἐκτενὲς δημοτικὸν ἄσμα, ἐξ οὗ ὁ μακαρίτης Γ. Αἰνιὰν περιοδεύων ἐν ἔτει 1835 ἀντέγραψε τὸ ἐξῆς ἀπομνημονευόμενον ἀπόσπασμα παρὰ τινος ἑκατοντούτιδος Ἀγοραφιώτου, ὅστις καὶ τῷ ἐξέθηκε τὰς ἄνω πιστῶς ἐκτεθείσας λεπτομερείας.

Μὴ νᾶναι χιόνια στὰ βουνά, μὴ νᾶν πανιὰ πλωμένα.
Μὴ νᾶν Ἀγγέλης πόρχεται, Ἀγγέλης καὶ Μεϊτάνης.
Καὶ τὸ Μικρὸ Χορμόπουλο πόρχεται ἀπὸ τ' Ἀγράφου.
Μὲ τὰ μπαϊράκια ἀνοικτὰ τὰ κόκκινα καὶ τ' ἄσπρα.
Στὴν Ἄρταν πᾶν καὶ κόνεψαν, στὴν Βόνιτσα τοὺς πιάουιν
Μιά φούστα ἐξαγνιάντισσε

Διὰ τῶν ἀρματωλῶν τούτων ἡ Ἐνετία διωργάνισε τὴν ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν διὰ τοῦ Λιθερίου Γερρακάρη ἢ ὀθωμανικῆ ἐξουσία προσεπάθησε νὰ τὴν καταστείλῃ. Ὁ Λιμπεράκης ἀπὸ τὰ κάτεργα ἐκβλήθει ἀναγορεύεται ἡγεμῶν, καὶ ὀδηγῶν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἰσβάλλει εἰς τὴν στερεάν, νικᾶται, καὶ μετὰ τὴν ἀπελπισίαν προσέρχεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς πολεμηθείσης θρησκείας του, νικᾷ εἰς τὴν Ἄρταν τοὺς Τούρκους, καὶ ὡσεὶ τιμωρούμενος ὑπὸ τῆς Προνοίας διὰ τὴν ἀπιστίαν του ἐλεεινῶς τελευτᾷ, περιφρονούμενος καὶ ὑπ' ἐκείνων πρὸς οὓς ἄλλοτε προσήνεγκεν ὑπηρεσίας. Οἱ δὲ ἀρματωλοὶ, εἰς ἕν μόνον ἰνδαλμα προσβλέποντες, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος των, ἀφοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔσχον τὴν μονομερῆ εὐχαρίστησιν ἵνα ἴδωσι τοὺς πόθους των ἐκπληρουμένους, προδοθέντες ὑπὸ ἐκείνων οὓς φίλους ἐνόμιζον, μόνον ἀντέστησαν κατὰ τοῦ ἐπεληθόντος βαρβαρικοῦ χειμαρρῶ, καὶ οἱ πλεῖστοι ἰσρὰ σφάγια προσεφέρθησαν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος.

Σπουδαῖον κίνδυνον διέτρεχε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ πυρέσσων ἑλληνισμός. Ὁ Σουλτάνος Μαχμούτης Δ' καθαρὸς μουσουλμάνος περιεστειχεῖτο ὑπὸ τῶν φανατικωτέρων οὐλεμάδων καὶ σείχων, ὧν ἠγεῖτο ὁ διαδόχτος Βανής τὰς ὑπὸ τὸ πρίσμα βαρβαρῶν θρησκομανίας συμβουλάς τούτων ἐθεώρει ὁ Σουλτάνος ὡς χρησμούς, δι' ὧν ἠδύνατο ἵνα σωθῇ τὸ οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς διαφθαρὲν κράτος του. Πρὸ πολλοῦ ἡ Πύλη ἐγνώριζε τὸν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἀναβρίπιζόμενον ἐπαναστατικὸν ὄργανισμὸν,

τὸν ὁποῖον οἱ φανατικοὶ εἰς τὰ σπάργανα ἐζήτουν ἵνα καταπνίξωσιν, ὅτε κατὰ θεῖαν ἐπίνευσιν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα ὁ Ἀλβανὸς Μωχαμμέτ Κιουπρουλῆς πρῶην μάγειρος καὶ ἵπποκόμος τοῦ σεραγίου. Ὁ μεγαλεπήβολος γέρον ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βιζίρου ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι ἤθελε διανέμει κατὰ θέλησιν τὰς χάριτας καὶ καταδικᾶς, τυφλῶς τοῦ Σουλτάνου ἐκπληροῦντος τὰς προτάσεις του. Πάντες οἱ μουσουλμάνοι ἐξέφρασαν τὴν δυσἀρέσκειαν ἐπὶ τῷ διορισμῷ γέροντος μὴ γρωρίζοτος τὰ γράφη, καὶ ἡ ἀραγινώσκη. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην περιόπην (22 Σεπτεμβρίου 1656) τὸ Τουρκικὸν κράτος εὐρίσκατο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, σπαρασσόμενον ὑπὸ θρησκευτικῶν ἐρίδων, καὶ κυβερνόμενον ὑπὸ τῶν εὐνοῦχων. Ὁ δραστήριος Ἡπειρώτης ἀπεκεφάλισεν ἀνεξαρτέτως ὅλους τοὺς εὐνοουμένους, καὶ ἐξώρισε τοὺς φανατικωτέρους. Εἰς 36,000 ἀναβιβάζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν διαταχθέντων θανάτων. Αὐτοπροσώπως πάντοτε ἐξεστράτευε, καὶ ἡ νίκη παρηκολούθει τὰ βήματά του. Ὁ Κιουπρουλῆς δὲν ἐλησημόνησεν ὅτι ἦτο Ἕλληνας, καὶ λάθρα συνεδούλιζε τὴν ἀναγέννησιν. Ὁ πατριάρχης Παρθένιος, (συμπατριώτης τοῦ Κιουπρουλῆ, ὡς ἐξ Ἰωννίνων καταγόμενος) βλέπων τὸν τότε πρῶτον ἀναφαίνόμενον τῶν χριστιανῶν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα, ἔγραψε πρὸς τὸν βοιβόδαν τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνον Βασσαράβαν. « Ὁ Ἰσλαμισμὸς προσεγγίζει τὸ τέλος του ἢ « Χριστιανικὴ πίστις μέλλει νὰ βασιλεύσῃ ἐντὸς » ὀλίγου οἱ χριστιανοὶ θὰ ἐλευθερωθῶσιν . . . » Οἱ καθαρὸι μουσουλμάνοι καταγόρουσαν τὸν ἑλληνικὸν κληρὸν ὡς ὑποθάλλοντα τὰς καθημερινὰς ἀνταρσίας ἀλλ' ὁ Κιουπρουλῆς, καὶ τοι ἐξ ἀνάγκης ἴσως διατάξας τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ φωραθέντος πατριάρχου, οὐδεμίαν ἀκράσιν ἐδίδεν εἰς τὰς αἰμοβόρους προτάσεις τῶν φανατικῶν, ἀποκεφαλίσας μάλιστα καὶ τὸν Ἀβδῆ-πασάν, πρῶην διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου, διὰ τὰς ἐκεῖ ὀμότητας καὶ ἀρπαγὰς του, καὶ διορίσας τὸν συμπατριώτην αὐτοῦ Γκίκαν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Συνάμα δὲ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ συνετέλεσεν ὁ μέγας διερμηνεύς Παναγιώτης Νικουσης, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Σουλτάννα Χασεκῆ. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ἐν Κρήτῃ Ῥεθύμνου ἡ ὠραία Ἑλληνὶς Εὐγενία ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ σεραδάρη Δελη-Χουσεῖν ἐδωρήθη εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ μετωνομάσθη ἐν τῷ χαρμενίῳ Ῥεβιά Χασεκῆ, δηλ. ἡ πιούσα τὰ φθιτοπωρινὰ ρόδα. Ὁ σουλτάνος Μαχμούτης τὴν

ἐλάτρευε μέχρι παραφορᾶς καὶ ἐνώπιόν της ἔδυσαν ὄλαι τοῦ χαρμενίου αἱ ὠραιότητες. Τὴν 2 Ἰουνίου 1664 ἐγέννησεν υἱόν, τὸν Μουσταφάν, καὶ ὁ σουλτάνος ὑπέρχαρις διέταξεν ἐξαιρετικῶς ἑπταήμερον φωτοχυσίαν, καὶ τῶν διὰ πνιγμοῦ θάνατον τὸν δύο ἄλλων υἱῶν του Ἀχμέτ καὶ Σουλεϊμάν. Λέγεται δὲ, ὅτι διὰ τῶν ἀπαύστων παρακλήσεων ταύτης, ὄνειρευομένης τὸ βασίλειον τῆς πατρίδος της, κατεπίεσθη ὁ Σουλτάνος ἵνα κινήσῃ τὸν κατὰ τῆς Κρήτης λυσσώδη καὶ πολύνεκρον πόλεμον (1).

Ὁ γέρον Κιουπρουλῆς, μετὰ πενταετῆ λαμπρὰν διοίκησιν, ἀπέθανε, διαδεχθεὶς εἰς τὸ μέγα ἀξίωμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀχμέτ, κληρονομήσας ἐκτὸς τῶν ἄλλων προτερημάτων, καὶ τὴν πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν ἀγάπην.

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ προσεχὲς φυλλάδιον.)

ΤΟ ΘΗΣΕΙΟΝ

καὶ

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΡΕΩΣ. (1)

3

Ἀνεπτυξὰ μέχρι τοῦδε τοὺς ἀρχαιολογικοὺς λόγους, τοὺς ἐναντιουμένους εἰς τὴν συνήθη προσηγορίαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Δωρικὸν ναοῦ μετ' αὐτῶν δὲ συμφωνοῦσι καὶ τοπογραφικαὶ ἀποδείξεις. Ὁ Πλούταρχος λέγει (37), ὅτι τὰ ὄστα τοῦ Θησεῶς ἔκειντο « ἐν μέσῃ τῇ πόλει. » τὸ δὲ νῦν νομιζόμενον Θησεῖον, μακρὰν τοῦ νὰ ἦναι εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, καί ται εἰς τὸ δυτικώτερον μέρος αὐτῆς, ἐπέκεινα ἀκόμη τῆς διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ πρωτευούσης ὁδοῦ, καὶ μόλις 400 Γ. μέτρα ἀπὸ τοῦ Διπύλου καὶ τῆς πύλης, δι' ἧς ὁ Παυσανίας εἰσήλθεν εἰς τὸ ἄστυ (38). Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος προσδιορίζει τὴν τοποθεσίαν τοῦ τεμένους ἐτι ἀκριβέστερα, προσθέτων ὅτι « παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον ». Ὅποιον δὲ γυμνάσιον ἐννοεῖ, μανθάνομεν ἐκ τοῦ Παυσανίου, ὅστις περιγράφας τὸ γυμνάσιον τοῦ Πτολεμαίου ἐξακολουθεῖ « πρὸς δὲ τῷ γυμνασίῳ Θησεῶς « ἐστὶν

(1) Hammer, XI.

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλαδίου 69.

37) Πλούτ. Θησ. 36. Ἰδὲ ἀνωτέρω σσμ. 26.

38) Ἰδὲ le monument d' Eubulides p. 12. 13. Τὴν γνώμην ταύτην περὶ τῆς τοῦ Παυσανίου πύλης παρεδέχθη καὶ ὁ A ή κ ι ο s on some disputed positions, p. 208.

ιερόν » Πρόκειται λοιπόν να εξακριβωθῆ πρότερον τούτου τοῦ γυμνασίου ἡ θέσις.

Εἰσελθὼν εἰς τὸ ἄστυ ὁ Πausανίας περιγράφει πρῶτον τὰ ἀπὸ τῶν πυλῶν μέχρι τοῦ Κεραμεικοῦ (39), μετὰ ταῦτα δὲ περιέρχεται τὸν Κεραμεικὸν καὶ τὴν ἀγορὰν (40). Ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ ἀγορὰ κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν ἦν μία καὶ ἡ αὐτὴ, καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀηκίου εἰσαχθεῖσα διαίρεσις τῆς εἰς ἀρχαίαν καὶ νεῦν ἀγορὰν εἶναι παντάπασιν ἀναπόδεικτος (41).

39) Πausαν., 1, 2, 4 καὶ 1, 3, 4. Ἰδὲ Monument d' Eubulides p. 10, 13, 14.

40) Πausαν., 1, 3, 1 μέχρι 8, 5.

41) Ὁ Ἀηκίος ἐκτείνει τὴν νομιζομένην ἀρχαίαν ἀγορὰν μέχρι τῆς εἰς τὴν ἀκρόπολιν εἰσοδού, διότι ὁ μὲν Πausανίας (1, 22, 3) πρὸ αὐτῆς ἀναφέρει ἱερόν τι τῆς Πανδῆμου Ἀφροδίτης ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Θεσέως, ὁ δὲ Ἀρποκρατίων λέγει (ἔ. λ. Πάνδημος) ὅτι κατὰ τὸν Ἀπολλοδώρον ἡ περὶ τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν ἀφιδρωθεῖσα Ἀφροδίτη ἐκαλεῖτο καὶ Πάνδημος. Ἐνταῦθα εἶναι ὄχι ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Πausανίου ἀναφερομένη Ἀφροδίτη εἶναι ἡ αὐτὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἰδρυσις κατ' ἄλλους ἀπεδίδετο εἰς τὴν Φαίδραν, ἢ καλουμένη Ἰππολύτεια, καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἱερόν ἔκειτο παρ' αὐτὴν τὴν πέτραν τῆς Ἀκρόπολεως, εἰς τόπον, ὅθεν ἡ Τροϊζὴν ἦν εὐσύντοπος (Εὐριπ. Ἰππολ. 29 μετὰ τοῦ σχολ. Διόδωρ. 4, 62. Σχολ. Ὀμ. Ὀδύσσ. 11, 321). Ἐπομένως δὲν ἔκειτο ὅπου ὁ Ἀηκίος τὸ ὑποθέτει, καθύπερθε τοῦ Ὀιδείου τοῦ Ἡρώδου, διότι ἐκεῖθεν ἡ ὄψις τῆς Τροϊζὴνος ἐμποδίζεται διὰ τοῦ Μουσειῦ· ἀλλ' ἐντὸς τοῦ καλουμένου Σερπεντζῆ, ὑπὸ τὴν κατατομὴν τῆς πέτρας, καὶ πλησιέστερον τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, ὅπου εὐρέθη καὶ ἡ ἐπιγραφή C. J. G. I. n. 481. Ἡ δὲ ἀγορὰ οὐδαμῶς ἐξετείνετο μέχρι τοῦδε τοῦ τόπου. Πρέπει λοιπόν τοῦ Ἀρποκρατίωνος ἢ Πάνδημος νὰ ἦναι ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ Πausανίου τὴν Ἰππολύτειαν Ἀφροδίτην. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται μάλιστα δι' αὐτῆς τῆς διηγήσεως τοῦ Ἀρποκρατίωνος, λέγοντος ῥητικῶς, ὅτι ἡ περὶ τὴν ἀγορὰν Πάνδημος ἰδρυθῆ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Θεσέως, οὔτε ὑπὸ τῆς Φαίδρας, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Σόλωνος. Οὕτως ἀναιρεῖται πᾶσα ἡ δῦξις τοῦ Ἀηκίου περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς. Τὸ δὲ τῆς Πανδῆμου ἱερόν τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἱερόν τῆς Ἐταίρας Ἀφροδίτης (Ἡσύχ. ἔ. λ. Ἐταίρας. Ἀθῆν. 43, σελ. 574, ὅστις ὡσαύτως ἀναφέρει τὸν Ἀπολλοδώρον περὶ θεῶν). Ἴσως συγχωρεῖται νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὸ τῆς Ἐταίρας ἢ Πανδῆμου ἔκειτο πλησίον τῆς Οὐρανίας (Πausαν. 1, 14, 6). ἐὰν δὲν ἦτον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ὥστε μόνον τὰ ἀγάλματα τῆς θεοῦ εἶχον διαφόρους ὀνομασίας. Τὸ δὲ τῆς Οὐρανίας ἱερόν Ἀφροδίτης εἶχε σχέσεις μετὰ τοῦ ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθωνέων ὀμωνύμου ἱεροῦ, καθὼς αἰνιττεται ὁ Πausανίας αὐτόθι· οἱ Ἀθωνεῖς πάλιν φαίνεται, ὅτι ἐνομιζόντο οἰκιστὰί τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἐρετριῶν, διότι ἀμφότεροι οἱ δήμοι εἶχον τὰ αὐτὰ ἱερά τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος (Πausαν. 1, 34, 3. Στράβ. 40, σελ. 324 Τχ.ν.) ἀφ' ἑτέρου δὲ μέρους ἢ ἐν Εὐβοίᾳ Ἐρέτρια ἦν ἀποικία τῆς Ἀθήνησιν Ἐρετρίας,

ἔκειτο δὲ ἡ ἀγορὰ πρὸς βορρᾶν τῆς μεταξὺ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς Ἀκρόπολεως δευράδος, πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ τμήματος τῆς πόλεως τοῦ νῦν καλουμένου Βρυσάκι, ἤγουν περὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας Χρυσοπυργιωτίσης, τῶν Ἀδωδέκα Ἀποσώλων, τοῦ προφήτου Ἠλία καὶ τῆς Παναγίας Βλασσαροῦ, μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀ. Φιλίππου καὶ τοῦ νομιζομένου Θεσείου. Τοῦτο γίνεται ὄχι ἀπὸ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς μαρτυριῶν, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς ἐξῆς· ἀποδεικνύεται δὲ ἔτι ἀπλούτερα καὶ συντομότερα διὰ διαφόρων νεωτέρων ἀνακαλύψεων. Ὅτι ὁ ἐντὸς τοῦ τείχους Κεραμεικὸς καὶ ἡ ἀγορὰ κατὰ μέγα μέρος ἦσαν συνώνυμα, καὶ ὅτι ὁ Κεραμεικὸς ἤρχετο ἀπὸ τοῦ Διτύλου, εἶναι ἱκανῶς γνωστόν· ὡσαύτως, ὅτι ἡ συνθήκη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνοδος ἦν διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ ἢ τῆς ἀγορᾶς. Πέρυσιν οὖν ἠδυνήθημεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν θέσιν τοῦ τεμένου τοῦ Μελοπομένου Διονύσου καὶ τῶν τοῦ Βύβουλιδου ἀναθημάτων, καὶ οὕτω νὰ εξακριβώσωμεν τὸ μέρος, ὅθεν ὁ Πausανίας εἰσῆρχετο εἰς τὸν Κεραμεικόν. Ἠκολούθησαμεν τότε τὰ ἔχνη τοῦ περιηγητοῦ μέχρι τῆς Βασιλείου στοᾶς, ἥτις ἐπιθανολογήσαμεν, ὅτι ἔκειτο πρὸς θερνὰς ἀνατολὰς, ἴσως ὀλίγον τι βορειό-

ἥτις ὕστερον ἦν ἀγορὰ (Στράβ. αὐτόθ. Παράβ. καὶ σελ. 320, 322). Οὗτοι δὲν μείνει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ παλαιότητα ἐκείνη ἢ Ἀθήνησιν Ἐρετρία ἐπέτελεν αὐτὸ τὸ μέρος τῆς ἀγορᾶς, ὅπου ἔκειτο τὸ ἱερόν τῆς Ἀφροδίτης τῆς Οὐρανίας, τουτέστιν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακάτω μέρος τοῦ Ἀγοραίου Κολωνοῦ. Ἐπομένως ἀναιρεῖται ἡ μόνη ἀπόδειξις τοῦ Ἀηκίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιστηρίζει τὴν ἄλλως ἀτέκμαρτον δόξαν του περὶ ὑπάρξεως τῆς παρ' αὐτοῦ καλουμένης νεᾶς ἤτοι Ῥωμαϊκῆς ἀγορᾶς, καὶ ἡ παρὰ Στράβωνι λέξις νῦν (« ἀπὸ τῆς Ἀθήνησιν Ἐρετρίας, ἢ νῦν ἐστὶν ἀγορὰ ») δηλοῖ μόνον, ὅτι ὁ περὶ τὴν ἀγορὰν τόπος τὸ ἔτι παλαιότερον ἐκαλεῖτο ἄλλως, δηλαδή Ἐρέτρια. Ἀναιρεθεῖσθαι δὲ τῆς νομιζομένης ἀποδείξεως, ἀναιροῦνται καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς παρεπόμενα· πρὸ πάντων ἢ παντάπασιν αὐτεξούσιος καὶ ἀτέκμαρτος ὀνομασία τῆς καλουμένης πύλης τῆς ἀγορᾶς, ἥτις κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐπιστολίου ἐπιγραφὴν (C. J. G. I, n. 477) πρέπει νὰ καλεῖται Πύλη ἢ Στοᾶ εἴτε τοῦ Σεβαστοῦ Ἀδύσοστου (ὡς θεμελιωτοῦ αὐτῆς) εἴτε τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ἀρχηγέτιδος εἰς τὴν καθιέρωτε. Εἰς μάτην ὑπερασπίζεται ὁ Ἀηκίος τὴν δόξαν του εἰς τὴν τελευταίαν διατριβὴν του, ὅπου some disputed positions p. 190. — Προσθέτομεν εἰσέτι, ὅτι ἡ φράσις « ἀρχαία ἀγορὰ » εὐρίσκειται εἰς μόνον τὸν Ἀρποκρατίωνα, καὶ βέβαια ἢ ἐπὶ Σόλωνος ἤδη γενομένη ἀγορὰ εἶδοντο ὄνομασθῆ ἀρχαία ἀπὸ ἀνθρωπῶν ζῶντα εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα μ. Χ.

περὰ ἢ ἀνατολικώτερα τοῦ νομιζομένου Θεσείου (42). Ἄλλαι ἀνακαλύψεις πιθανολογοῦσιν ἱκανῶς, ὅτι τὸ ἐν τῷ Κεραμεικῷ Δεωκόριον (43) ἔκειτο περὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀ. Φιλίππου (44) ἀποδεικνύουσι δὲ αὐταὶ σαφέστατα, ὅτι τὸ Μητρώον καὶ τὸ Βουλευτήριον ἦσαν περὶ τὴν Ὑπαπαντὴν (45), ἢ μᾶλλον ὑπένερθεν αὐτῆς, ἴσως μέχρι τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων Καθύπερθε δὲ τοῦ Μητρώου καὶ τοῦ βουλευτηρίου, ἐπὶ τῆς ἐς μέσῳ τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου δευράδος καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν κορημόν, ἔκειτο τὸ ἱερόν τῶν Σεμνῶν Θεῶν μετὰ τοῦ τάφου τοῦ Οἰδίποδος, τὰ ὁποῖα ὁ Πausανίας περιγράφει καταβαίνων ἀπὸ τῆς Ἀκρόπολεως καὶ τοῦ Πανσίου ἐπὶ τὸν Ἀρειὸν Πάγον (46). Τὸ δὲ ἱερόν τῶν Εὐμενίδων δὲν ἀπετέλει πλέον μέρος τῆς ἀγορᾶς· ὥστε δυνάμεθα νὰ θεωρῶμεν τὸ Μητρώον καὶ τὸ Βουλευτήριον ὡς τοὺς ἐσχάτους ὄρους τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ πρὸς μεσημβρίαν. (47). Ἐκ τούτου ἔπαται, ὅτι ὁ Πausανίας, προχωρήσας ἐν τῇ τῆς ἀγορᾶς περιηγήσει ἀπὸ τῆς Βασιλείου στοᾶς μέχρι τοῦ Μητρώου καὶ τοῦ Βουλευτηρίου τῶν Πεντακοσίων, ὑποστρέφεται πάλιν ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ

45) Le Monum d' Eubulides p. 40, 14 et 14.

43) Θεοκ. 4, 20. 6. 57. Ἀρποκρ. Ἡσύχ. Σοῦιδ. ἔ. λ. Δεωκόριον.

44) Description d' Athènes ancienne, p. 78.

45) Αὐτόθι p. 32, 34. 37. 39. Εὐκταῖον ἤβλεπεν εἶσθαι νὰ ἀνευρίσκοντο πάλιν αἱ εἰρημέναι ἐπιγραφαί, διότι δύνανται νὰ ἀδηγήσωσιν ἐπὶ ἄλλας ἀνακαλύψεις.

46) Πausαν. 1, 28, 6. Θεοκ. 1, 426 Πλουτ. Σόλ. 12 Δείναρχ. x. Δημοσθ. σελ. 35 Ἀουκίαν. εἰς κατηγορ. 4. Παράβ. Μύλλερ. προσθῆκα εἰς Ἀηκίου τοπογρ. σελ. 454. Περὶ δὲ τοῦ Οἰδίποδος ἠρώου μαρτυρεῖ καὶ ὁ Valer. Max. 5, 3. Oedipopsis ossa inter ipsam Areopagum et excelsam Præsidis Minervae arcem honore arae decorata quasi sacrosancta collis

47) Γενίτικόν τινα τοῦ Μητρώου πρὸς τὸν Ἀρειὸν Πάγον καὶ τὸ τῶν Σεμνῶν ἱερόν αἰνιττονται καὶ τὰ περὶ τοῦ παλαιοῦ βράθρου διηγήματα. Τοῦτο τὸ βράθρον, ὅπερ ἔκειτο παρὰ τὸ τῶν Σεμνῶν καὶ τὸν Ἀρειὸν Πάγον (Εὐριπ. Πλειστρ. 1280 πᾶγον παρ' αὐτὸν χάσμα δύσονται χθονός), ἐγνώσθη ὕστερον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη τὸ Μητρώον. Σχολ. Ἀριστ. Πλουτ. 431. Σοῦιδας ἔ. λ. βράθρον καὶ μητρωγύρτης.

Ἄλλο ἢ τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο βράθρον φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ νεώτερον τὸ καλούμενον ὄρυγμα, ὅπερ ἔκειτο ἐν Μελίτῃ, πλησίον τοῦ ἱεροῦ Ἀρτέμιδος τῆς Ἀριστοβούλης (Πλουτ. Θεμιστ. 22), πλὴν ἐκτὸς τοῦ ἄστεως, ὑπὸ τὸ βρέειον (οὐχὶ τὸ μακρὸν, ἀλλὰ τὸ τῆς πόλεως) τείχος. Πλάτ. Πολιτ. 4, σελ. 539. Παράβ. κατωτέρω σημ. 53.

ἠρέμα καταβαίνων περιγράφει καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀγορᾶς μέρη μέχρι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἄρεως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνδριάντων (48). Τελειώσας οὕτω τὴν περιγραφὴν τῆς διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνοδος καὶ τῶν πρὸς δυσμὰς μερῶν τῆς ἀγορᾶς, ὁ Πausανίας αἰφνιδίως μεταπαύει—ἀγνοοῦμεν διὰ ποῖον λόγον—ἐπὶ τὴν Ἐνεακρουνοί, καὶ ἐν εἰδεί ἐπεισοδίου περιηγεῖται τοὺς περὶ αὐτὴν ναοὺς καὶ ἄλλα μνήμης ἄξια (49). Ἐκεῖθεν δὲ ἐπανέρχεται εἰς τὴν Βασιλείου Στοᾶν καὶ τὸ Κεραμεικόν, καὶ προχωρῶν ἀπὸ τῆς Στοᾶς πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τὴν Ἀνάκειον, τὸ Ἀγραυλείον καὶ τὸ Πρυτανεῖον περιγράφει πρῶτον τὸ Ἡφαίστειον, τὸ ἱερόν τῆς Οὐρανίας, τὴν Ποικίλην Στοᾶν καὶ τὸ γυμνάσιον τοῦ Πτολεμαίου (50). Ὁ περιηγητὴς ὑποδεικνύει σαφῶς, ὅτι ταῦτα πάντα ἔκειτο εἰς θέσιν ὑψηλοτέραν τῆς Βασιλείου Στοᾶς, λέγων ὅτι, ὑπὲρ « τὸν Κεραμεικὸν καὶ Στοᾶν » τὴν καλουμένην Βασιλείου ναὸς ἐστὶν Ἡφαίστειον » τουτέστιν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος πρὸς ἀνατολὰς τῆς Παναγίας Χρυσοπυργιωτίσης καὶ τοῦ Ἀ. Φιλίππου, μέχρι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀ. Παρασκευῆς καὶ τῆς νῦν κατεδαφισμένης τῶν Εἰσοδίων τῆς Κυρίας. Μέρους δὲ τοῦ ὑψώματος τούτου περιλαμβάνετο ἔτι ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἐκαλεῖτο Ἀγοραῖος Κολωνός, ὅπου ἔκειτο ἡ οἰκία τοῦ ἀστρονόμου Μέτωνος, καὶ πλησίον αὐτῆς ἡ Ποικίλη Στοᾶ (51) κυρίως δὲ ἄρχεται

48) Ὁ Πausανίας ἀρχίζει τὴν περιοδείκην τῆς ἀγορᾶς, παρερχόμενος ἐν δεξιᾷ τὴν Στοᾶν τὴν Βασιλείου (1, 4, 1. « πρώτη δὲ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ καλουμένη στοᾶ βασιλείου »). Πρὸ αὐτῆς ἔκειτο χαλκῆ εἰκὼν τοῦ Πινδάρου. Αἰσχίν. Ἐπιστολ. 4. Ἐπὶ τὴν αὐτὴν εἰκὼνα καταναῖξ ὁ Πausανίας ἐπὶ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀγορᾶς (1, 8, 5)· ὅθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ εἰκὼν εἰσῆλθε ἐπέκεινα τῆς στοᾶς, ὥστε ὁ περιηγητὴς δὲν εἶδοντο νὰ τὴν ἴδῃ, ὅτε κατὰ πρῶτον παρῆει τὴν στοᾶν, ἔχων αὐτὴν ἐν δεξιᾷ. Διὰ τοῦτο εἶπα, ὅτι ἀπὸ τοῦ Μητρώου ὑποστρέφεται ἐπὶ τὰ δεξιὰ, ἤγουν καταβαίνει βορειοδυτικῶς. Ἐπὶ δὲ τὸν τοῦ Πινδάρου ἀνδριάντα ἐπανέρχομαι πάλιν. (ἰδὲ κεφ. 4.)

49) Πausαν. 1, 8. 6—15, 4. Τὸ πῆδημα τοῦτο τοῦ περιηγητοῦ εἶναι μὲν δυτάρεστον, πλὴν ὀφείλομεν χάριτας εἰς αὐτὸν, διότι τοῦλάχιστον δὲν κρύπτει, ἀλλ' ὑποδεικνύει αὐτὸ σαφῶς. Παράβ. Μύλλερ, προσθήκαι κ. ἔ. σελ. 456. Leake, on some disputed positions p. 148 κ. ἔ.

50) Πausαν. 1, 14, 5—133. Τοῦ Ἀνακείου, τοῦ Ἀγραυλείου καὶ τοῦ Πρυτανεῖου αἱ θέσεις εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἀναμφισβήτητοι, πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν.

51) Ἀριστ. φ. Ὀρνιθ. ὅστις εἶμ' ἐγώ; Μέτων, ὃν εἶδεν Ἑλλὰς γὰρ Κολωνός. Παράβ. αὐτόθι τὰ

διότι κατήγετο ἐξ ἐνός τῶν χειρίων τυράννων τῆς βυζαντινῆς μοναρχίας. Ὁ νέος οὗτος ἐγένετο κύριος χρησεύσης δυνάμεως, προσέτη τῆς τοπικῆς διοικήσεως καὶ ἔσχε τὸν τίτλον τοῦ αυτοκράτορος. Οὕτως ἡ ἱστορία μετέβαλε τίτλον καὶ καθέδραν, ἀλλ' ἡ ἱστορία τοῦ τόπου ἐλάχιστα μετεποιήθη, τὸ μεγαλεῖον τῆς αυτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος ἐκ τινῶν μόνων μυθιστοριῶν ἀπετελεῖτο, ἡ δὲ κυβέρνησις αὐτῆς δὲν ὑπῆρξεν, εἰμὴ ἡ συνέχεια πολιτικῆς τινος διατάξεως τὸ πάλαι συστήθης καὶ οφείλει τὴν διάκειαν αὐτῆς εἰς τὴν ἀπουσίαν πάσης ἀποπειράς πρὸς διέγερσιν κοινωνικῆς τινος στάσεως.

Ἡ πόλις τῆς Τραπεζοῦντος κεῖται θαυμασιῶς, ὅπως σχηματίσῃ τὴν πρωτεύουσιν κράτους ἀνεξαρτήτου· θὰ ἦτο δὲ μία τῶν ἐπισημοτέρων πόλεων τῆς Ἀνατολῆς ἐὰν εἶχε λιμένα καλόν. Ἡ μεσημβρινὴ παραλία τῆς Μιθύρης θαλάσσης παρέχει ὅλους τοὺς ἀναγκαίους πόρους εἰς πολυάριθμον πληθυσμὸν κατοίκων καὶ ὁ φυσικὸς σχηματισμὸς τῆς χώρας δίδει πανταχόθεν εἰς τοὺς κατοίκους σειρὰν ἐξοχῶν φυσικῶν προτειχισμάτων. Σπανίως βλέπει τις πλείονας ζωγραφικὰς καλλονὰς καὶ θαυμασιωτέραν βλάστησιν. Ἡ μεγαλοπρεπὴς χώρα ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ μέχρι τῶν κορυφῶν τοῦ Καυκάσου παρίστανται κράμα τι γονίμων πεδιάδων, θαλλερῶν λόφων, ἀποτόμων βράχων, δεινροφύτων ὄρεων, ἰδιωτύπων δασῶν καὶ ὀρηκτικῶν ποταμῶν. Πρὸ δέκα καὶ ἐπέκεινα αἰώνων ἡ Τραπεζοῦς ὑπέστη ἡ βασιλεὺς τῆς γονίμου καὶ ὑπερφάνου ταύτης χώρας.

Εἰς ἐποχὴν λίαν ἀπομικροσυμμένην ἑλληνικὴ τις ἀποικία εἶχε βίβει τὸν θεμέλιον τῆς κατοικίας καὶ ὠκοδόμησεν ἀκρόπολιν ἐπὶ τοῦ βράχου ἐν εἰδει τραπέζης, ἣτις ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν ταύτην περίοδον, ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ κατέχει θέσιν σχεδὸν ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην, ἣν κατέχει σήμερον ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ αὕτη προϊστατο τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐκυρίευσεν ἐπὶ μακρῷ χώρῳ πλέον ἐκτεταμένῳ τῆς μητρὸς πατρίδος. Πλείστοι παράλιοι πόλεις τῆς Μιθύρης θαλάσσης, αἵτινες εἶχον δεχθῆ ἑλληνικὰς ἀποικίας ἐπὶ σχεδὸν αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ διετήρησαν πάντοτε εἰς τὸ μετὰ ταῦτα Ἕλληνας κατοίκους. Αἱ κατακτήσεις τῆς εἰρήνης εἰσι διαρκέστεραι τῶν τοῦ πολέμου. Τὸ χρονικὸν τοῦ Εὐσεβίου ὀρίζει τὴν θεμελίωσιν τῆς Τραπεζοῦντος τὸ ἔτος 756 π. Χ. Ἡ Σινώπη εἶναι πόλις ἐτι ἀρχαιότερα, διότι ὁ

Ξενοφῶν μνημονεύει τῆς Τραπεζοῦντος καὶ Κεραιῶντος ὡς ἀποικίων τῆς Σινώπης, ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲν περισσότερον γινώσκωμεν περὶ τῆς σημασίας τούτων ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ.

Ἡ Τραπεζοῦς ἐκτῆσθε μείστην ἐμπορικὴν σπουδαιότητα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας. Αἱ ὠφελείαι τῆς θέσεως αὐτῆς, ὡς σημείου μεσολαβόντος μεταξὺ τῆς Περσίας καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κατακτήσεων τῶν Καϊσάρων, προσεκάλεσεν ἐκεῖ πληθυσμὸν κατοίκων δραστηρίων καὶ φιλέργων. Αἱ δημοτικαὶ θεσμοθεσίαι τῶν ἑλληνικῶν ἀποικίων, ἤττον ἐξηρημαίνον ἐκ τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς ἢ αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἐξοφάλλισον ἐξοχῶν διαχείρισιν εἰς τὰς πλουσίας ἐκείνας πόλεις, αἵτινες ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσιν αὐτάς, καὶ γινώσκωμεν ἐκ τοῦ Πλινίου ὅτι ἡ Τραπεζοῦς ἦτο ἐξ ἐκείνου τοῦ ἀριθμοῦ. Ὁ αυτοκράτωρ Ἀδριανὸς κατεσκεύασεν ἐκεῖ ὠραῖον λιμένα ὅπως παραχειμαζῶσι καὶ φυλάττωνται ἀπὸ τῶν τρικυμιῶν τὰ πλοῖα, ἕπερ ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς ἀνοικτὸν αἰγιαλόν. Ἐκτοτε δὲ ἡ πόλις κατέστη μία τῶν ἐπισημοτέρων ἐμπορικῶν ἀγορῶν τῶν προϊόντων τῆς Ἀνατολῆς· τρεῖς μεγάλα Ῥωμαϊκὰ ὄδοι ἔθετον αὐτὴν εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τῆς λοιπῆς Ἀσίας, ἡ μὲν πρὸς δυσμὰς κατὰ τὰς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Φάσιδος καὶ ἡ τρίτη πρὸς μεσημβρίαν διήκει διὰ τῶν ὄρεων μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ὅπου διηρεῖτο εἰς δύο βραχίονας, ὧν ὁ πρῶτος ἔφερεν εἰς τὴν Περσίαν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀράξου, τοῦ ἐτέρου ὁδηγοῦντος εἰς τὴν Συρίαν.

Οἱ ἀρχαῖαι ὀνόμαζον Κολλίδα τὴν χώραν, ἣτις μεσημβρινῶς τῆς Τραπεζοῦντος ἐκτείνεται μέχρι τῶν κορυφῶν τοῦ Καυκάσου. Ἐπὶ τοῦ αυτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἡ μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Φάσιδος διήκουσα χώρα ὀνομάσθη Λαζία, ἐκ τῶν Λαζῶν, φυλῆς αὐτοχθόνου, οἵτινες κατόικουν ἐκεῖ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Οἱ Χάλυβες, οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Ἄλθανοι, οἱ Ἰθῆρες καὶ λοιποὶ ἄλλοι ὑπέστησαν ἔθνη κεχωρισμένα καὶ ζῶντα ἄλλοτε περὶ τὸν Καύκασον, ὡς οἱ Γεωργιανοὶ, οἱ Μιγυελικνοὶ, οἱ Κιρκάσιοι, οἱ Ἄβχαρες καὶ ἕτεροι λαοὶ, οἵτινες ἔχουσι διάφορον διάλεκτον καὶ κατοικοῦσι σήμερον τὸ ἀντίπεραν τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν ὄρεων.

Ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ἐλευσεως Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου ἡ ἱστορία τῆς Τραπεζοῦντος εἶναι μικρᾶς σπουδαιότητος. Ὁ εἰκονοκλάστης οὗτος αυτοκράτωρ παρέσχε νέαν

ζῶν εἰς τὸ ἐξαντληθὲν σῶμα τῆς ἀνατολικῆς αυτοκρατορίας, τὸ δὲ αὐστηρὸν, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἄγριον, αὐτοῦ πνεῦμα ἐδημιούργησε νέον τι ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν ἐλακτήριον μεταξὺ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀσίας. Τότε ἡ Τραπεζοῦς κατέστη μητρόπολις τῆς ἐμῆρου ἐπαρχίας τῆς Χαλδαίας κέντρου τῶν πολεμικῶν, πολιτικῶν, ἐμπορικῶν καὶ διπλωματικῶν σχέσεων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μετὰ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀρμενίας καὶ Ἰθῆρας. Ἡ διεξαγωγή τῶν περιπελεγμένων ὑποθέσεων, αἵτινες προέκυπτον ἐκ τινος ἀδικείπτου πολεμικῆς καταστάσεως ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Ἀρμενίας μετὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ Σαρακηνῶν ἐνεπιστεύθη κατ' ἀνάγκην εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Χαλδαίας, οἵτινες τὴν ἔδραν τῶν εἶχον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἡ ἐπέκτασις τῶν δυνάμεων καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐνεργείας τῶν ἡγεμόνων τούτων ἡ ἀντιβασιλέων ἐνέπνευσεν αὐτοῖς τὸν πόθον τοῦ νὰ ἀνυψωθῶσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνωτάτων ἡγεμόνων, ὅποτε ἡ κεντρικὴ δύναμις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφαίνετο ἐξασθενούσα. Καθ' ὅν δὲ χρόνον ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἤλαττοῦτο ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἡ μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγκοινωνία ἐμποδίζετο ἐνεκεν τῆς χειροτερεύσεως τῶν ὁδῶν, ἡ πολιτικὴ καὶ ἐμπορικὴ θέσις τῆς Τραπεζοῦντος ἐξηκολούθει ἐξασφαλίζουσα εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς μεγίστας τοῦ τόπου ἐλευθερίας καὶ ἐπροστάτευεν αὐτοὺς ἐναντίον τῆς ἀρπαγῆς τῶν αυτοκρατορικῶν ὑπὸ πλάτῃ.

Αἱ βυζαντιναὶ ἀρχαὶ δὲν ἐτόλμων ἵνα πιέζωσι πληθὺν συγκεκριμένην ἐξ ἀνθρώπων διαφόρων ἐθνῶν, οἵτινες θὰ ἐδύναντο νὰ διαφεύγωσιν αὐτὰς μετακτείνοντες πρὸς τοὺς ὁμοίους λαοὺς, καὶ προσέτι, ἐπειδὴ οἱ πόροι τῶν δημοσίων προσόδων συνίσταντο πρὸ πάντων εἰς τι ἐμπόριον μετακομιδῆς, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐκδοχὴ δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς αυτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ὁ φόβος μὴ πως ἐξαντληθῶσιν αἱ πρόσοδοι αὐταὶ διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὑπερβολικῶν φόρων ἀνεχαίτιζεν τὴν πλεονεξίαν τῆς κυβερνήσεως. Ἰπὸ τὴν συνετήν καὶ ἰσχυρὰν διοίκησιν τῶν εἰκονοκλαστῶν αυτοκρατόρων καὶ χάρις εἰς τὴν νομοθετικὴν σοφίαν τῆς δυναστείας τῶν βασιλείων ἠνθῆσε τὸ ἐμπόριον τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἀνεπτύχθη ἡ εὐημερία τῆς Τραπεζοῦντος. Αἱ συγκοινωνίαι τῆς πόλεως ταύτης μετὰ τοῦ λοιποῦ κράτους ἐγίνοντο συνήθως διὰ θαλάσσης, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ Ῥωμαϊκαὶ ὁδοὶ δὲν εἶχον ἐτι ἐξ ὀλοκλήρου καταστραφῆ, αἱ ἐμπορικαὶ συνοδίαι μετέβαινον καὶ διὰ ξηρᾶς εἰς τὰς ξένας

χώρας. Οἱ δασμοὶ, οἵτινες ἐπεβάλλοντο εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦτο, παρήγον καταπληκτικὰς ποσότητας. Ὁ πλοῦτος τῆς Τραπεζοῦντος ἐξοφάλλισεν οὕτω πολλὰς ὠφελείας εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἂν καὶ ἡ κεντρικὴ ἐξουσία ὀλίγον ἐμερίμνα διὰ τὰ ἰδιωτικὰ αὐτῶν συμφέροντα. Ἐλιγώρει ἐκείνη καὶ ἄφηνε νὰ φθειρῶνται καὶ καταστρέφονται τὰ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων οἰκοδομηθέντα μνημεῖα, ἐνῶ ἡ Τραπεζοῦς ἦτο πόλις ἐλευθέρα, ἡ δὲ ὄψις τῶν ἐρειπίων αὐτῶν διέτρεφεν εἰς τὴν πλῆθὺν τῶν κατοίκων ἐπιθυμίαν τινὰ πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἄν καὶ οἱ Ἕλληνας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐφάνησαν ἀναίσθητοι εἰς τὰς ὠφελείας τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, ἄπασχι δὲ αἱ τάξεις τῆς κοινωνίας δὲν ἐβλεπον ἐν αὐτοῖς εἰμὴ μιστὸν σπέρμα τῆς ἀναρχίας· ἂν καὶ πρόληψις τις εὐνοϊκὴ εἰς τὸν δεσποτισμὸν ἐκκινεῖ ὡς τε νὰ θεωρηθῆται οὗτος ὡς τὸ μόνον μέσον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς τάξεως καὶ τῆς καλῆς διανομῆς τῆς δικαιοσύνης, οὐχ ἤττον εἶναι ἀληθές ὅτι μέρος τῶν κατοίκων τῶν ἐπαρχιῶν ἐπεθύμει τὰξιν πραγμάτων, ἣτις ἐπέτρεψε νὰ προεξαίρεση ἐπὶ βαρέων φόρων τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα πρὸς βελτιώσεις τοῦ τόπου καὶ ἐπισκευὰς ἀρχαίων καὶ ὠφελίμων ἔργων τοῦ δημοσίου· φυσικὸν λοιπὸν ἦτο εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Τραπεζοῦντος νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν μνήμην αὐτῶν εἰς τὸν τρόπον τοῦ κυβερνῆν τῶν Ῥωμαίων, καθ' ὃν οἱ φόροι τῆς πόλεως ὠφέλουσαν τὴν πόλιν, καὶ νὰ ἀντιτάξωσι τοῦτον πρὸς τὸ βυζαντινὸν σύστημα, καθ' ὃ ὅλοι αἱ πρόσοδοι τοῦ κράτους ἔβρεον εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ὅπως ἀποτελέσωσι μεγίστους θησαυροὺς πρὸς ἀπότισιν τῆς πομπώδους ἀρχίας τῶν αὐλικῶν, ἢ ὅπως ἐπιδεικνύωσιν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ὄχλου τῆς πρωτεύουσας τὰς παραλόγους μεγαλοπρεπείας τοῦ Ἰπποδρομίου.

Πολλάκις οἱ ἡγεμόνες τῆς Χαλδαίας ἠθέλησαν ἵνα ἐπαναφέρωσι τὰ αἰσθήματα ταῦτα πρὸς ἴδιον ὄφελος. Ἡ θέσις τῶν βυζαντινῶν τούτων ἀντιβασιλέων ἐπλησίαζεν ἤδη αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑποτελῶν ἡγεμόνων, ἡ δὲ διάστροφος φιλοδοξία, ἣτις κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἐχαρακτήριζε τοὺς νομίμονας, ἐκκινεῖ αὐτοὺς ὡς τε νὰ ἀτενίζωσιν εἰς τὸν αυτοκρατορικὸν θρόνον. Εὐκόλον ἦτο εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ὑποστήριξιν πολεμικοῦ τινος ἡγεμόνος τῶν ὄρειων τῆς Ἀρμενίας, ἢ τῆς Ἰθῆρας, ἐπίσης εὐκόλον ἦτο νὰ κερδίσωσι τοὺς λαοὺς ὑποσχόμενοι αὐτοῖς ἐλάττωσιν τῶν φόρων, καὶ συνέλεγον ἀμέσως στρατὸν, εἴτε μετὰ τῶν φυλῶν τοῦ Καυκάσου, ἐθισμένων ὄντων ἵνα χρη-

γῶσι μισθοφόρους στρατιώτας εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀσίας, εἴτε μεταξὺ τοῦ ὄχλου μεγάλης πόλεως, αἰετοτε διατεθειμένης εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶνδημῶσιων ὑπαλλήλων ἢ τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος.

Περὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐξαφανισμοῦ τῆς δυναστείας τῶν Βασιλείων, ἡ βυζαντινὴ διοίκησις ἤγειρεν εἰς τὴν παρχικὴν ἢ αυτοκρατορικὴν κυβερνήσις ἔπαυσε πλέον τοῦ νὰ παρίσταται εἰς τὰ ὄμματα τῶν ὑψηλῶν αὐτῆς ὡς τὸ μόνον εἶδος ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ὅπερ ὑπῆρξεν ἱκανὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν, τὴν πολιτικὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἰδιοκτησίας. Τὸ γόητρον ἐκεῖνο (talisman), ὅπερ ἐπὶ αἰῶνας εἶχε συγκεντρώσει ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον τὰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ τὰ διάφορα ἔθνη τῆς Ἀνατολικῆς αυτοκρατορίας ἤρχισε νὰ ἐξαφανίζηται. Ὅλοι οἱ δεσμοὶ τῆς πολιτείας ἐγαλαροῦντο, ὅλα τὰ κοινωνικὰ στοιχεῖα διελύοντο καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος γενικὴ ἀναστάσις πανταχοῦ ἀπεκαλύπτετο. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ κοινὴ γνώμη εἶχεν εἶτι μᾶλλον ἢ ἡ σπάθη συντελέσει εἰς τὸ νὰ ὑποδοθῆσιν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἱκρίωματος τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Αἱ πολιτικαὶ ἀρεταί, καθὼς καὶ αἱ στρατιωτικαὶ εἶχον ἀποκρούσει τοὺς Σαρακηνούς πέραν τοῦ ὄρους Ταύρου καὶ προφυλάξει τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ μεγάλου Καρόλου, καὶ οἱ νόμοι τῆς Ῥώμης μᾶλλον ἢ οἱ στόλοι τῆς Ἑλλάδος εἶχον καταστήσει τὸν αυτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως δεσπότην τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἐνὸς ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ Κράτους ὑψωνον τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν αυτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, ὡς πρὸς τὸν μόνον διανομέα τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ἰδέα αὕτη καὶ ἐκείνη τοῦ θεοῦ δικαίου τοῦ ὀρθοδόξου αυτοκράτορος ὑπερήσπισαν τὸ κράτος ἐναντίον τῶν Σαρακηνῶν, Βουλγάρων καὶ Σλάβων καὶ προεφύλαξαν ἀπὸ ἐπαναστάσεων καὶ διαμελισμῶν. Ἄλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ ἀσιατικὴ ὀλιγαρχία ἐβήκεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Κομνηνὸν Ἰσαάκιον Α', ἐν ἔτει 1054, τὰ πάντα μετεβλήθησαν. ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύωνται ἐπαρχίας, ὅπως ἐπιτύχωσιν ὅτε μὲν στήριγμα τι πολιτικόν, ὅτε δὲ στρατιωτικόν, ὁ δὲ νόμος ἀπώλεσε τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ. Ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοδόξου αυτοκράτορος ἔνωσις ἐκλινεν εἰς διάλυσιν, οἱ δὲ λαοί, ὡς οἱ κυβερνήται τῶν ἐπαρχιῶν, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ καταλάβωσι πᾶσαν εὐκαιρίαν ὅπως διαφύγωσι τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας.

Ἡ ἀφίξις τῶν Τούρκων εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν μετέβαλε τὴν κατάστασιν τῶν κατοίκων ὄλων τῶν μεταξὺ Ἰνδοῦ καὶ Ἄλως κειμένων χωρῶν. Πανταχοῦ, ὅθεν διήρχοντο, αἱ πόλεις καταστρέφοντο, αἱ διώρυγες καὶ τὰ φρέατα παρεγκαμίζοντο καὶ οἱ κατάφυτοι τόποι ἐδενδροτομοῦντο· ἐπαρχίαι αἰτίνας ἔτη τινα πρότερον, ἔτρεφον χιλιάδας κατοίκων, δὲν ἐδύναντο πλέον νὰ ἐπαρκέωσιν εἰ μὴ εἰς τὴν διατήρησιν ὀλίγων οἰκογενειῶν. Ὁρδὴ νομάδων μόλις εὗρισκε τὰ πρὸς τὸ ζῆν διατρέχουσα χώρας, αἰτίνας πρὸ ὀλίγου ἦσαν ἱκαναὶ νὰ προμηθεύωσι πάντα τὰ ἀναγκαῖα εἰς πολυανθρώπους πόλεις. Ἐκεῖ ὅπου οἱ ἄνθρωποι τέως ἠριθμοῦντο κατὰ μυριάδας, δὲν ἠριθμοῦντο πλέον εἰμὴ κατὰ ἑκατοντάδας. Ἡ ἦττα τοῦ Ῥωμανοῦ Δ' ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Μανζικέρτ ἐν ἔτει 1071, ἐπήγαγε τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἑλλήνων σχεδὸν πανταχοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔφερε τοὺς Τούρκους κατακτητὰς μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἡ ἐπαρχία τῆς Χαλδαίας διὰ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν ἠρημώθη, ἀλλ' ἡ πόλις διέφυγε τὰς προσβολὰς αὐτῶν. Ὁφείλει δὲ πάντοτε τὴν σωτηρίαν αὐτῆς μᾶλλον εἰς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς, ὑπερασπιζομένην μεσημβρινῶς διὰ τινος φραγμοῦ ὀρέων, καὶ εἰς τὸ δημόσιον πνεῦμα τῶν κατοίκων τῆς, ἢ εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτῆς φρουρὰν καὶ τὴν προστασίαν τῶν αυτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀπεκρούσθησαν τέλος οἱ Τούρκοι ἐκ τῆς χώρας τῆς Τραπεζοῦντος διὰ τῆς εὐφυίας καὶ τῆς συνέσεως τοῦ Γαβρᾶ, τυράννου, ὅστις ἐπὶ τινα χρόνον τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Α' εἶχε κυβερνήσει τὴν Χαλδαίαν ὡς ἡγεμὼν σχεδὸν ἀνεξάρτητος. Ἄνω ἡ Κομνηνὴ ἱστορήσε τὰς διαφορὰς τοῦ Θεοδώρου Γαβρᾶ καὶ τοῦ Ἀλεξίου Α' ἐν ἔτει 1091, ἀλλ' ἡ διήγησις αὕτη ὀλίγον ὥς βίπτει ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς θέσεως τοῦ Γαβρᾶ εἰς Τραπεζοῦντα· δεικνύει μόνον ὅτι ὁ αυτοκράτωρ μεγάλως ἐφοβεῖτο τὴν δυνάμιν του καὶ οὐδὲν ἠρέσκετο νὰ ἀναμιχθῆ εἰς ἔχθρας κατὰ δεινοῦ ὑποτελοῦς, ὅστις εἶχεν ὑποστηριχθῆ διὰ τῆς πληθῆος τῶν κατοίκων. Κατὰ τὸ ἔτος 1104 χρῆν δουκὸς τῆς Τραπεζοῦντος ἐξεπλήρου Γρηγόριος ὁ Ταρωνίτης συγγενεῶν μετὰ τῆς αυτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Ὁ Ταρωνίτης προέβη εἰς μακρότερον τοῦ Γαβρᾶ, ἐνήργησεν ὡς ἀνώτατος ἡγεμὼν καὶ φανερώς ὀλιγώρησε τῶν διαταγῶν τοῦ αυτοκράτορος. Ὁ Ἀλέξιος ἐπεμψε κατ' αὐτοῦ στρατεύματα ἄπερ

ἤμαλώτισαν αὐτὸν, ἀλλὰ βραδύτερον, κατὰ τὸ ἔτος 1119, ἀγνοοῦμεν πῶς, ἀνεφάνη ἐλεύθερος καὶ ἀποκατέστη εἰς τὴν θέσιν του ὡς κυβερνήτης τῆς Τραπεζοῦντος. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνήψε φιλικὴν συμμαχικὴν μετὰ τοῦ Ἐμίρου τοῦ Καμάκ ὅπως προσβάλλῃ τὸν τούρκον ἡγεμόνα τῆς Μεσημβρινῆς. Ἐνικήθησαν, καὶ ὁ Ταρωνίτης ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, οἵτινες ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ πληρώσῃ λύτρα τριάκοντα χιλιάδας χρυσῶν, πόσότητα θεωρουμένην τότε ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς συνήθη λύτρα τῶν ὑψηλοτέρων ὑποκειμένων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Φαίνεται ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς ἐκυβέρνησε τὴν Τραπεζοῦντα μετὰ τὸν Ταρωνίτην, καὶ ὁ Νικήτας ποιεῖται μνηστὴν τούτου, ἐν ἔτει 1139, ὡς ἀντιπονηθέντος ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀκολούθως τὰ δίκαια ἡγεμόνος ἀνεξαρτήτου. Ὁ αυτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Β' ὁ Κομνηνός, ἐξεστράτευσε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς Παφλαγονίαν ἐπὶ σκοπῶν νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῶν ὑψωμάτων τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπως ἰδρῦσῃ ἐκεῖ τὴν αυτοκρατορικὴν ἐξουσίαν καὶ κατακτήσῃ συγχρόνως ὅλην τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἡ Παφλαγονία ἐπὶ τοσοῦτον ἦτον ἠρημωμένη, ὥστε ὁ αυτοκράτωρ ἐπέσχε τὴν πορείαν του ἀπορῶν πόθεν νὰ προμηθευθῇ ἐφόδια, ὁ δὲ χρόνος εἶχε προχωρήσει ὅτε ἤγγισε τὴν Νεοκασάρειαν. Ἡ πόλις αὕτη διέκειτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, οἵτινες ὑπερήσπισαν αὐτὴν μετὰ τοσαύτης δυνάμεως, ὥστε Ἰωάννης ὁ Β' ἠναγκάσθη νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ μακρίαν ἐκστρατείαν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ ὁ Α' ὑπέταξε τὴν Τραπεζοῦντα ὑπὸ τοὺς νόμους αὐτοῦ, καὶ ἡ πόλις αὕτη ἔμεινεν ὑποταγμένη εἰς τοὺς αυτοκράτορας μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ αυτοκρατορία ἀνετράπη ὑπὸ τῶν λατίνων σταυροφόρων, κατὰ τὸ ἔτος 1204.

Ἡ ἱστορία δὲν πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ τοῦ ὅποιου τις ἦτο ἡ σχέση μετὰ τῶν Λαζῶν καὶ Ἑλλήνων τῆς Τραπεζοῦντος, οὐδὲ περὶ τοῦ τίς ἦτο ἡ ἐπιβροχὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἐνέργεια ἑκατέρως τῶν φυλῶν τούτων. Ἀναρίθμητος πλῆθος Ἑλλήνων κατώκει τὰς παραλίους πόλεις τοῦ Πόντου καὶ τῆς Κολχίδος, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν ἐὰν οἱ ἄποικοι οὗτοι ἐπληθύνθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὅπερ κατεῖχον, ἢ ἐὰν αἱ τάξεις αὐτῶν ἐστρατολογήθησαν διὰ νέων ἀποικισμῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη πληθὺς τῆς Τραπεζοῦντος ἔζη εἰς κατάστασιν ἐκ

διαμέτρου ἀντικειμένην πρὸς τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, συγκειμένην ἐξ ὑπαλλήλων πλουτοῦντων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς αυτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Αἱ δὲ δύο αὗται κατηγορίαι τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὑπαλλήλων, δηλαδή, καὶ τῶν μὴ τοιούτων, ἐθεωροῦντο μετὰ ζηλοτυπίας ὑπὸ τῶν αὐτοχθόνων Λαζῶν ἢ Τζάνων. Διατελοῦμεν δὲ εἰς παντελῆ ἄγνοιαν περὶ τῶν μέσων ἄπερ τὸ ἐμπόριον μετεχειρίσθη, ὅπως ἐπιτύχῃ ἀσφάλειαν καὶ ἀναπτυχθῇ ἐν εἰρήνῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν διαφόρων τούτων ἀντιπάλων μερίδων.

B.

Καταγωγή τῶν Κομνηνῶν.

Τὸ ὄνομα Κομνηνός ἢ Comnenus φαίνεται συνδέον μετὰ τῆς Ἰταλίας τὴν οἰκογένειαν, ἥτις τὸ ἔφερε· ἀλλὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ ὀνόματα ἦσαν τοσοῦτον κοινὰ παρὰ τοῖς πελάταις καὶ ἀπελευθέρους τῶν Ῥωμαίων πατρικίων εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ συμπεράνη τις ὅτι οἰκογένεια τις ἀσιατικὴ εἶχε καταγωγὴν Ῥωμαϊκὴν, μόνον ἐνδόσιμον ἔχων ὅτι αὕτη ἔφερεν ὄνομα γνωστὸν ἐν Ἰταλίᾳ. Ἄπασα ἡ Γαλλία ἐπληροῦτο οἰκογενειῶν αἰτίνας ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουλίου καὶ ὅμως οὐδεὶς συγγενικός δεσμὸς συνῆπεν αὐτὰς μετὰ τῆς Ἰουλιᾶς οἰκίας τῆς Ῥώμης. Ἡ οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν, ἥτις ἔδωκεν ἐμπείρους ἡγεμόνας εἰς τὴν βυζαντινὴν μοναρχίαν καὶ αυτοκράτορας εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ἐφάνη ἤδη τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς περὶ τὸ ἔτος 976, ὅποτε ὁ Ἐμμανουὴλ Κομνηνός ἐξήσκει τὰ καθήκοντα ἐπαρχοῦ τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἐμμανουὴλ ἀποθνήσκων ἀφήκε τὰ τέκνα αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ αυτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Β'. Ὁ πρεσβύτερος τῶν τέκνων του ἦτο Ἰσαάκιος ὁ Α', ὅστις ἐξαφανισθείσης τῆς δυναστείας τοῦ Βασιλείου, ἀνέβη τὸν θρόνον γενόμενος ἀρχηγὸς τῆς στάσεως τῆς ἀσιατικῆς ἀριστοκρατίας ἐν ἔτει 1057. Μετὰ βασιλείαν ὀλίγον περισσότερον τῶν δύο ἐτῶν, ἀπεχώρησεν ἐκουσίως εἰς μοναστήριον, χωρὶς νὰ φροντίσῃ ἵνα ἐξασφαλίσῃ εἰς τὴν οἰκογένειάν του τὴν κληρονομίαν τῆς βασιλείας. Ὁ αυτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Α' ἦτο ὁ τρίτος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ἀδελφοῦ Ἰσαακίου τοῦ Α'. Οὗτος μμμούμενος τὸν θεῖόν του κατέλαβε καὶ αὐτὸς τὸν θρόνον γενόμενος ἀρχηγὸς ἰσχυρᾶς ἐπαναστάσεως. Ἀνδρόνικος δὲ ὁ Α' ἐξεθρόνισε καὶ ἀπέκτεινε Ἀλέξιον τὸν Β',

δεκαεξαετή ὄντα καὶ νόμιμον αὐτοκράτορα, ὡς δυσέγγονον Ἀλεξίου τοῦ Α', αὐτὸς ἐγγονὸς ἦτο ὁ Ἀνδρόνικος.

Αἱ στυγεραὶ ὀμότητες τοῦ Ἀνδρονίκου προήγαγον κατὰ τὸ ἔτος 1185 τρομερὰν ἐπανάστασιν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ δὲ ἄμεσος συνέπεια τῶν γεγονότων τούτων ἀπέβη ὀλίγον ἐπισημητὴ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ ὁμοίως ἐν τοῖς γεγονόσι τούτοις πρέπει νὰ παρατηρήσῃ τις τοὺς λόγους, οἵτινες ἔθεσαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὰ θεμέλια νέας μοναρχίας. Ὁ Ἀνδρόνικος ἐξεβρονίσθη καὶ ἐφρονεῖτο διὰ τῆς τοῦ ὄχλου ἐπαναστάσεως. Ἡ ἀναρχία καὶ ἡ ἀταξία τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης παρέλυσαν ἐντελῶς τὴν κεντρικὴν διοίκησιν. Ὁ ὄχλος ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν, ὑπέβλεπε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν καταδίκην τῶν ἐνόχων κακουργήματος, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμεινε κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διήρπασε τὸν θησαυρὸν καὶ κατέλαβε τὰ ἀνάκτορα διὰ θέατρον τῶν ὀργίων του· τὰ συμβάντα ταῦτα διεσκέδασαν τὴν γοητείαν, ἧτις περιέβαλλε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν διὰ τινος φωτεινοῦ στεφάνου σχεδὸν θεοῦ. Ὁ νέος ἡγεμὼν Ἰσαάκιος ὁ Β' (Ἰσαάκιος ὁ Ἀγγελοῦ), στερούμενος ἰκανότητος καὶ θάρρους, δὲν ἀνέκτησε κατὰ μικρὸν εἰμὴ τὴν σκιά τῆς δυνάμεως τῶν προκατόχων του. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ γέρον Ἀνδρόνικος περιεφέρθη εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ μαδιμένης καμήλου καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰ βασιανιστήρια ἐν τῷ μέσῳ τῶν συριγγμῶν τοῦ διὰ τὸ θέγμα τοῦτο συνηγμένου πλήθους ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, ἡ δημοσία διοίκησις ἐπέσεν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἀναρχίαν. Οἱ ἀνάξιοι ἡγεμόνες τῆς οἰκίας τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου ἐφάνοντο γεννηθέντες ὅπως ἡγεμονεύσωσιν εἰς τὴν νεκρικὴν ἐκφοράν τῆς αὐτοκρατορίας, ἥδη πλέον ἐξαντληθείσης ὑπὸ τῆς ἐνεργητικῆς καὶ αὐθάδους οἰκίας τῶν Κομνηνῶν.

Ὁ λαὸς εἶχε δικαίως ἀφορμὰς νὰ μισῇ τὸ ὄνομα τῶν Κομνηνῶν· οἱ ἡγεμόνες τοῦ γένους τούτου τοσοῦτον ὑπερήφανοι, ὅσον ἔμπειροι, ὑπῆρξαν δεσπότες ὡμοῖ παραδιδόμενοι εἰς ὅλας τὰς ἰδιοτροπίας τῆς ἐξουσίας ἐδείχθησαν ἀπληστοὶ πλούτου καὶ ἀφειδῆς αἱμάτων. Ἀλλ' οὐχ ἦσαν τὸ μεγαλεῖον τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἦτο φυλακτῆριον διὰ τὰς ὁμάδας τοῦ ὄχλου πανταχοῦ ὅπου ὠμιλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ ὅτε τὸ κράτος ἦτο ἐτοιμάπτωτον οἱ κύριοι ἐκάστου τῶν διεσπαρμένων ἐρειπίων αὐτοῦ κατεσκεύαζαν ἐκ

τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ὀνόματος βάθρον, ὅπως ἀναβῶσιν εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Κομνηνός, πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ τυράννου Ἀνδρονίκου, εἶχεν ἀποκτήσει δημοτικότητά τινα ἐνιστάμενος εἰς τὰς ὀμότητας τοῦ πατρὸς του, καὶ διακηρύττων ὅτι ὁ πρὸς τὴν αὐθεντιαν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας σεβασμὸς αὐτοῦ ὑπεχρέου αὐτὸν νὰ ἀποποιηθῇ τὴν χεῖρα τῆς Ἀγνῆς τῆς Γαλλίας, μνηστῆς τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Ἀλεξίου· ἡ ἀρρώστων μετὰ ἐξαδέλφου ἦτο κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς κανόνας τῶν Ἑλλήνων, κώλυμα ἀναπόφευκτον πρὸς τὸν γάμον. Ὁργισθεὶς ὁ πατὴρ αὐτοῦ διὰ τὴν συντην ταύτην διωγμὸν τοῦ Ἐμμανουὴλ ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δικαίον τῆς πρωτοτοκίας καὶ προώρισε τὴν μοναρχίαν διὰ τὸν νεώτερον αὐτοῦ υἱὸν Ἰωάννην, τὸν ὁποῖον παρέλαβε διὰ συνταίριον καὶ διάδοχον. Ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ ἀρεταὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ αὐτὸν ἐδορήθησαν ὅποτε ἡ τοῦ ὄχλου μακρὰ ὄρμησις κατὰ τοῦ πατρὸς του, καὶ μόνον ἀνεμνήσθησαν ὅτι αὐτὸς ἦτο υἱὸς μισητοῦ βασιλέως. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ, ὁ ἀσθενὴς, ὁ φθονερός, ὁ σκληρὸς Ἰσαάκιος ὁ Β', ἐφοβήθη μήπως διὰ τῆς μνήμης τῶν προσωπικῶν ἀρετῶν τῶν Ἐμμανουὴλ ἐφελεύσῃ πάλιν τὴν δημοτικότητα πρὸς ὑπεράσπισίν του, ὅθεν, ὅπως κτασθήσῃ ἀδύνατον τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασίν του, διέταξε νὰ ἐξορύξωσιν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐξετελέσθη μετὰ τοιαύτης βροβαρότητος, ὥστε ὁ Ἐμμανουὴλ δὲν ἐπέζησε. Ἀφῆκε δὲ δύο υἱοὺς τὸν Ἀλέξιον καὶ τὸν Δαυὶδ.

Ὁ Ἀλέξιος ἦτο παῖς δεκαεταρτετῆς καθ' ἣν ἐποχὴν ἐφρονεῖτο ὁ πατὴρ του. Οἱ φίλοι τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ κτώρθωσαν, ἵνα λυτρώσωσιν αὐτὸν, ὡς ἐπίσης καὶ τὸν ἀδελφόν του, ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῶν ἐχθρῶν τῆς οἰκίας τῶν καὶ τῆς ζηλοτυπίας Ἰσαακίου τοῦ Β'. Παρελθόντος δὲ τοῦ κινδύνου, οἱ δύο οὗτοι παῖδες ἠδυνήθησαν νὰ μείνωσιν εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἡμελημένοι καὶ εἰς λήθην ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς. Τὰ δίκαια αὐτῶν διὰ τὸν θρόνον παρεῖχον ὀλίγον ἀνησυχίαν εἰς τὸν βασιλεύοντα ἡγεμόνα κυβερνήσεως τοιαύτης ὁποῖα ἡ βυζαντινὴ μοναρχία, ἧτις ἦν μᾶλλον αἰρετὴ ἢ κληρονομικὴ, καὶ ὅπου ὁ πατὴρ αὐτῶν εἶχεν ἀποκλεισθῆ τοῦ θρόνου δυνάμει προνομίου πινὸς ἀνεγνωρισμένου καὶ συχνάκις ἐφαρμοσθέντος· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Β', ὁ ἀριστος τῶν Κομνηνῶν, εἶχεν ἐκλέξει τὸν διάδοχον αὐτοῦ χωρὶς τινος προσοχῆς εἰς τὴν τάξιν τῆς γεννήσεως, ἐπι-

κυρώσας τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ δι' ἐκείνου ὅπερ ὠνόμαζον γερούσιαν καὶ Ῥωμαϊκὸν λαόν. Ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Δαυὶδ ἔζων ἐν ἀσημύτητι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε οἱ σταυροφόροι ἦλθον, ὅπως πολιτοποίησωσιν αὐτήν. Κατώρθωσαν δὲ νὰ ὑπεκφύγωσι πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως καὶ ἐφθασαν τὰς παραλίαις τῆς Κολχίδος, ὅπου ἡ ἐκ πατρὸς θεία των, ἡ ἡγεμονὶς Θάμαρ κατεῖχε μέγαν πλοῦτον καὶ ἐζήσκει μεγάλην ἐπιβρόχην. Διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῆς καὶ τῆ βοήθειά τῆς μνήμης τοῦ τυράννου πάππου των, ὅστις εἶχε φανῆ δημοτικὸς εἰς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, συνήγαγον στρατὸν ἐκ μισθωτῶν Ἰθέρων, ὁ δὲ Ἀλέξιος ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τούτου εἰσήλασεν εἰς Τραπεζοῦντα τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1204, ἐνῶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπιπτεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν σταυροφόρων. Ὁ νόμιμος ἀντιπρόσωπος τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν καὶ ἀποφύγων τοῦ νὰ συγγέωσιν αὐτὸν μετὰ τῶν πολυαίθμων ἀπογόνων καὶ μελῶν τῆς οἰκογενείας Ἀλεξίου τοῦ Γ' (τοῦ Ἀγγέλου), ὅστις εἶχε σφετερισθῆ τὸ ὄνομα καθὼς τὸν θρόνον του, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ. Ἐχαιρέτησαν λοιπὸν αὐτὸν ὡς τὸν νόμιμον ἡγεμόνα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ Ἕλληνες τῆς Τραπεζοῦντος εἶχον ἰκανῶς φοβηθῆ ἐκ τῆς μεταπολιτεύσεως, ἐν ἧ οἱ σταυροφόροι καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἐμυδνίζον τὴν πολιτικὴν δυνάμιν καὶ κατέστρεφον τὴν ἐμπορικὴν εὐημερίαν τῆς φυλῆς των. Ὁ δαυὶδ, ὅστις ἐκείρνα τότε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Τραπεζοῦντος ἐστερεῖτο καὶ νοὸς καὶ δυνάμειος τῆς ἀναγκασίας, ὅπως ἀναγορευθῆ αὐτὸς ἑαυτὸν ἡγεμόνα ἀνεξάρτητον δὲν εἶχε δὲ καὶ ἰκανὴν ἐνεργητικότητα, ὅπως ἀνίστη εἰς τὸν νέον Ἀλέξιον, ὅστις ἐδιπλασιαζέ τὴν τε δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν, αἵτινες εἶχον διακρίνει πολλοὺς τῶν πραγμάτων του. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐνόησαν τὸν κίνδυνον, ὃν ἔτρεχον, ἐὰν οἱ Φράγκοι ἢ Γεωργιανοὶ προσέβαλλον τὴν ἐπαρχίαν των, μεμονωμένην αὖσαν τοῦ λοιποῦ κράτους, οὗτος δὲ ὁ φόβος καθίστα αὐτοὺς εὐνοϊκοὺς εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτοκράτορος ἐξασφαλίζοντος εἰς αὐτοὺς τὸ στέριγμα ὀνόματος τρομακτικοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἡ Τραπεζοῦς ἐφάνετο ἀσφαλὴς ὥστε νὰ ἦναι τοῦλάχιστον ἐπὶ τινα χρόνον ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἠδύνατο νὰ γίνῃ μητρόπολις ἐνὸς κράτους. Ἐὰν τέλος ἡ νίκη ἠκολούθει τὰς σημαίας τοῦ νέου Μεγάλου Κομνηνοῦ, ἐὰν οὗτος ἐξεδίωκε τοὺς Φράγκους ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐὰν ἀπέδιδεν εἰς τὸ βυζαντινὸν

κράτος τὴν λαμπρότητα, ἧς ἀπήλασεν ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς οἰκογενείας του, δὲν θὰ ἐφάνετο ἀμφίβολον ὅτι οἱ πρῶτοι ὄπαδοί τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ ἐμελλαν νὰ συναζώσωιν ἀφθονον πλοῦτον ἀμοιβῶν. Ὅθεν τοιαύτη τις προσδοκία ἦτο ἰκανὴ νὰ παραπέσῃ τοὺς Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ νομίζομεν ὅτι αὕτη οὐδόλως ὑπῆρξεν ἄνευ ἐπιβροχῆς καὶ εἰς ἄλλους αἰῶνας καὶ μεταξὺ ἄλλων ἐθνῶν.

(Ἐπεται συνέχεια.)

Ἡ ΔΙΠΛῆ ΚΑΤΑΣΤΟΡΦΗ. ¹⁾

Εἶχον παρέλθει τέσσαρα περίπου ἔτη ἔκτοτε ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας Β... ὅτι νέος διορίσθη διοικητῆς καὶ ὅτι μετ' οὐ πολὺ θέλει φθάσει εἰς τὴν ἔδραν του. Τῶντοι μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνοδία ἀρκεύοντος μεγαλοπρεπῆς ἀφίχθη καὶ ὁ νέος διοικητῆς ἀνέλαβε τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ καθήκοντα.

Κατὰ τὴν μεμακρυσμένην ἐκείνην ἐποχὴν, ὅτε τὴν Γαλλίαν ἐδέσποζεν ἡ μεγάλη καὶ παντοδύναμος ἐκείνη ἀριστοκρατία, οἱ δὲ τίτλοι περὶ πολλοῦ ἐτιμῶντο, πᾶς διοικητῆς ἀναλαμβάνων τὰ καθήκοντά του ὄφειλε κατ' ἔθος τοῦλάχιστον, ἐὰν μάλιστα οὐδένα ἢ μικρὸν ἔφερε τίτλον, νὰ ἐπισκεφθῆ τοὺς μεγάλους τιμαριούχους τῆς περιφερείας του καὶ νὰ προσφέρῃ αὐτοῖς τὰ σεβάσματά του καὶ τὰς ὑπηρεσίας του. Ὁ Μαρκέσιος, ὁ κόμης, ὁ θάρωνος, θεωρεῖτο τότε ὡς ὃν τι ἀπαραβίαστον, σεβαστόν. Εἶχε τὴν αὐλὴν του, τοὺς ὑπαλλήλους του, τὴν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν του. Πάντες δὲ οἱ κάτοικοι τῆς κομητείας του ἀπὸ τοῦ γεωργοῦ μέχρι τοῦ ἀνωτέρου λειτουργοῦ ὄφειλον νὰ δέχωνται ἢ νὰ ἐκτελῶσι μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας τὰς ἀποφάσεις του. Ἐνὶ λόγῳ ἡ Γαλλία διηρεῖτο εἰς πολλὰ μικρὰ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων κράτη, μόνον σύνδεσμον ἔχοντα, ὅτι ἀνεγνώριζον τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ ἐχορήγουν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀνάγκην στρατιώτας ἢ χρήματα. Ὅπως δὲ ἐνισχύῃ ὁ βασιλεὺς τὸν σύνδεσμον τοῦτον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ὑποτατῶν του εὐγενῶν, διώριζε κατ' ἐπαρχιακὰς περιφερείας ἕνα ἀντιπρόσωπόν του καλούμενον διοικητὴν, καθὼς καὶ ἐν παρ' αὐτῷ δικαστήριον ἀνώτατον καλούμενον, δικάζον μόνον τὰς μεταξὺ τῶν εὐγενῶν διαφορὰς.

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλαδίου 69.

Ἄμα λοιπὸν ἀφίχθη ὁ νέος διοικητὴς ἤρχισε νὰ ἐπισκέπτηται τοὺς πέριξ εὐγενεῖς, μὴ λησμονήσας βεβαίως τὸν κόμητα Βορδενῶ ἐν τοῖς πρώτοις. Ἰδοὺ δὲ τί ἔγραψε πρὸς τὸν ἀδελφόν του περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἐπισκέψεως, σχέσιν ἔχον μετὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς διηγήσεώς μας.

«Δὲν ἠδυνήθην πρότερον νὰ σοὶ δώσω πληροφορίας περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ κόμητος Βορδενῶ, διότι ἀπόφρασιν ἔχων νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ ἐν τῇ ἐπαύλει του μετ' οὐ πολὺ, ἐπεθύμουν νὰ ἀρυσθῶ αὐτὰς ἐκ τοῦ πλησίον, καὶ νὰ κορέσω ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν μεγάλην περιέργειάν μου. Ὡς πόσον ἐπεθύμουν νὰ ἐφθανον ταχύτερον εἰς τὴν θέσιν μου! ἤθελον τοῦλάχιστον παρηγορησεῖσθε πατέρα ἀτυχῆ, καταβληθέντα ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δυστυχημάτων.

Ἦτο σχεδὸν μεσημβρία ὅτε ἐκινήσαμεν διὰ τὴν ἐπαυλιν τοῦ κόμητος. Ὁ ἥλιος ἐκπέμπων τὰς ἀκτῖνάς του ἐπὶ τὴν γῆν, ἐνεψύχου καὶ ἐθερμαίνει καὶ τὰ μικρότερα τῶν ἐμψύχων ὄντων. Μετὰ δύο ὥρων ὁδοιπορίαν διέκρινα ἀπὸ μακρὰν τὸν οἰκίσκον ὅπου κατεφύγομεν ἐν καιρῷ τῆς διαβάσεώς μας, ὅπως ἀποφύγομεν τὴν καταλαβοῦσαν ἡμᾶς καταιγίδα, καὶ ὀλίγον πορρωτέρω τὸν πύργον τῆς ἐπαύσεως. Ἄν καὶ ἐπληροφορήθην καθ' ὁδὸν ὅτι ὁ κόμης εἶχε πρὸ δέκα ἡμερῶν ἀναχωρήσει, δὲν ἠδυνήθην ὅμως νὰ καταστείλω τὴν ὠθοῦσάν με περιέργειαν, τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσον ἤθελον νὰ εὐχαριστήσω καὶ τὴν ἐδικήν σου. Ἐπροχώρησα ὄθεν πρὸς τὴν ἐπαυλιν μετὰ καρδίαν βραχυκλιγῆ καὶ καταπεπονημένην, ὡσεὶ προεμάτευον, ὅτι ἐμελλον νὰ μάθω. Ἰπάρχει ἐν τῇ καρδίᾳ μας φαίνεται μυστήριόν τι, δι' οὗ προμαντεύει αὐτὴ ἐνίοτε. Τὰ παράθυρα ἦσαν κατάκλειστα, καὶ μόνον εἰς τὴν θύραν ἴστατο εἰς γέρον ὑπηρετῆς· τὰ πάντα ἐφαίνοντο ἔρημα καὶ σιωπηλά, καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ ἐμπροσθεν τοῦ πύργου κῆπος, εἰς ὃν ἄλλοτε εἶχομεν περιδιαβάσει καὶ ὅπου εὗρομεν τὴν ἐπιστολὴν τῆς Ἐλοῖζης ἦτο παρημελημένος καὶ σχεδὸν ξηρός. Ἐπέξευσα καὶ παρεκάλεσα τὸν ἀσκητὴ ἰστάμενον ὑπηρετῆν νὰ μᾶς χορηγήσῃ δωμάτιόν τι, ὅπως ἀναπαυθῶμεν ὀλίγον. Μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ἄλλοτε ὑπεδέχθημεν ὑπὸ τοῦ κόμητος· τὰ παραπετάσματα καὶ τὰ καλύμματα τῶν ἐπίπλων ἦσαν μέλανα καὶ τὸ πᾶν ἐνέφαινε πένθος· ὁ γέρον ὑπηρετῆς, ἀφοῦ ἠσυχάσαμεν ὀλίγον, μετ' ἠρώτησεν ἂν ἐπεθύμουν τι τὸν εὐχαρίστησα καὶ τῷ ἐνευσα νὰ καθῆσθαι. Ἐνδεδυμένος ὡς

πάντες οἱ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν εὐγενῶν εἶχαν ἐν συνόλῳ φυσιογνωμίαν ἀγαθοῦ ἀνθρώπου. Τὸν ἠρώτησα περὶ τοῦ κόμητος καὶ τῆς οἰκογενείας του, εἰπὼν αὐτῷ ὅτι καὶ ἄλλοτε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἐπισκέφθη τὴν ἐπαυλιν καὶ ἐγνώρισα τοὺς εὐγενεῖς κυρίου του. Μοὶ ἔδωσε κατ' ἀρχὰς πληροφορίας τινὰς ἀτελεῖς περὶ τῶν ἀτυχιῶν, αἵτινες ἐπηκολούθησαν ἐν τῇ ἐπαύλει, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπέισθη ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐρωτήσεών μου ὅτι ἐγνώριζον πολλὰ ἐκ τῶν διατρεξάντων, μοὶ διηγήθη μετὰ θλίψεως τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα.

Ἡ ἀτυχῆς Ἐλοῖζα ἀφοῦ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας διέμεινε παρὰ τῇ θεῇ τῆς βασιανίζομένη ὑπὸ τοῦ ἐλέγχου τοῦ συνειδότος τῆς, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐπαυλιν. Ἡ ἀπουσία τῆς ἐκ τοῦ τόπου τῶν συγκινήσεών της μακρὰν τοῦ νὰ ἐπουλώσῃ τῆς καρδίας της τὴν πληγὴν, κῦζησεν ἐτι μᾶλλον αὐτὴν ἢ πρῶτη φροντίς της ἅμα ἐλθούσης ἦτο νὰ τρέξῃ εἰς τὸν τάφον τοῦ Ροβέρτου, ὃν τοσοῦτον ἐμίσει ζῶντα, καὶ νὰ τὸν βαντίσῃ μετὰ τὰ ἀφθόνη βέροντα δάκρυά της. Μετὰ δυσκολίας τὴν ἀπεμάκρυνεν ἐκεῖθεν ἡ μήτηρ της, ὑπεθυμίζουσα αὐτῇ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ὅτι θέλει μετριάσει τὴν θλίψιν της· εἰς μάτην ὅμως αἱ ὑποσχέσεις, αἱ παρακλήσεις, αἱ ἀπειλαί· οἱ διαλογισμοὶ τῆς Ἐλοῖζης εἰς ἐν καὶ μόνον μέρος προσηλοῦντο, εἰς τὸν τάφον ἐκεῖνον.

Μὴν εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς της καὶ οὐδεμία βελτίωσις τῆς θλίψεώς της ἐφαίνετο· πᾶσαν πρωΐαν, ἐνῶ ἀκόμη ἐκοιμῶντο οἱ ἐν τῷ πύργῳ, κατέβαινον εἰς τὸν κῆπον, ἐσύναζεν ἄνθη καὶ ἔτρεχεν εἰς τὸν τάφον τοῦ Ροβέρτου. Ἐκεῖ ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιγῆς καὶ τῶν περικυκλοῦντων αὐτὴν θλιβερῶν ἀντικειμένων ἐγονυπέτει καὶ προσήυχετο. Ἐπειτα ἐγειρομένη ἐπλεκε στέφανον ἐκ τῶν ἀνθέων τὰ ὅποια εἶχε φέρει καὶ στέφουσα τὸν τάφον ἐπανήρχετο εἰς τὸν πύργον. Αἱ μητρικαὶ περιθάλψεις καὶ τὰ χυνόμενα δάκρυα ἤρχιζαν κατ' ὀλίγον νὰ πρᾶνῶσι τὴν θλίψιν της, αἱ δὲ παρειαί της ν' ἀναλαμβάνουσι τὴν προτέραν αὐτῶν ἀνθηρότητα. Εἰς τοῦτο συντέλεσε πολὺ καὶ ἡ ἀφίξις τοῦ πατρὸς της ἐκ Παρισίων, ὅπου εἶχε μεταβῆ χάριν ὑποθέσεών του. Καὶ ἐπισκέπτετο μὲν τὸν τάφον καθ' ἐκάστην, ἀλλὰ δὲν ἔκλειε πλέον τὰ δάκρυά της φαίνεται εἶχον ἐξαντληθῆ.

Χαιρόμενοι οἱ γονεῖς της ἐπὶ τῇ μεταβολῇ ταύτῃ ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνουσι τὴν προτέραν τῶν γαλήνην καὶ τὰ πάντα ἐφαίνοντο περιελθόντα εἰς τὴν λήθην, ὅτε πρωΐαν τινὰ, τὴν ἐπέτειον

ἀκριβῶς ἡμέραν τῆς θλιβερᾶς καταστροφῆς τοῦ Ροβέρτου ἐγεθόντες ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ Ἐλοῖζα εἶχεν ἐξέλθει λίαν ἐνωρίς τοῦ πύργου καὶ διευθυνθῆ πρὸς τὸν τάφον. Ἐδραμον πάραυτα πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, ἀλλὰ δὲν τὴν εὗρον. Τὰ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ροβέρτου ἄνθη ἐμαρτύρουν ὅτι χεῖρ φιλικὴ εἶχε ἔσει· αὐτὰ ἐκεῖ πρὸ μικροῦ κατώπτουσαν παντοῦ, ἀλλ' οὐδένα εἶδον· μικρὸς βοσκὸς ἐπότιζε τὸ ποίμνιόν του εἰς τὸν ποταμόν· εἶδα, εἶπεν οὗτος, τὴν κόμησσαν τρέχουσαν διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν καὶ διευθυνομένην πρὸς τοὺς λόφους. Ἐτρέξαν πάραυτα πρὸς τὸ ὑποδειχθέν μέρος, ἀλλὰ παντοῦ ἡ αὐτὴ σιγὴ ἐπεκράτει. Ἀπελπίσθαι κατέλαθε τότε τὴν ἀτυχῆ κόμησσαν, πλησιάσασαν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐμπροσθεν της παρεστάθη τὸ τρομερὸν δρᾶμα πρὸ ἐνός ἔτους. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐλειποθύμησε, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὅτι δευτέρα ἐπανελήθη ὁμοίᾳ καὶ ἐτι ἐκείνης τρομερότερα καὶ σπαραξικάρδιος σκηνή. Αἱ περιποιήσεις μας τὴν ἐπανέφερον ἐν τῇ ζωῇ, ἀλλὰ μόνον ὅπως κλαύση ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ἡγαπημένης της Ἐλοῖζης. Ἡ ἀτυχῆς κόρη φαίνεται ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐβασανίζετο ὑπὸ τῆς σκέψεως ὅπως ὑποστῆ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Ροβέρτου, καὶ ἐξαγνίσῃ οὕτω τὴν συνειδήσιν της, διότι ὡς ἐβεβαίωσε μετὰ ταῦτα ἡ θαλαμηπόλος της ἐπὶ πολλὰς νύκτας ἔμεινε ἄπνοος πρὸ τῆς ἀποφράδος ταύτης ἡμέρας. Ἐγραψε συχνὰ ἐπὶ πολλὴν ὥραν· εἶτα ὡσεὶ ἐνεπνέετο ὑπὸ τινος ἰδέας ἄφινε τὸ κονδύλιον καὶ κατέβηκεν εἰς τὸν κῆπον. Ἡ δρόσος καὶ ὁ ἀνοικτὸς ἀήρ τὴν ἀνεκούφιζον φαίνεται μετὰ τῆς ἐπανήρχετο πολὺ ἡσυχώτερα.

Ὁ ἀγαθὸς γέρον μοὶ διηγήθη κατόπιν τὰ τῆς κηδείας τῆς Ἐλοῖζης· ἡ θλίψις του ἦτο μεγάλη καὶ τὰ δάκρυά του ἔτρεχον. Συγκινηθεὶς ἐκ τοῦτου ἠγέρθη καὶ ἔθλιψα τὴν χεῖρά του, ὅπως τὸν παρηγορήσω. Μ' ἐθεώρησε μετ' ὄμμα εὐγνώμον καὶ ἀφοῦ ἐσπόγγισε τὰ δάκρυά του μ' εἶπε μετ' ὀφθαλμῶν προδίδουσαν ἄκραν συγκίνησιν.

— Οὕτε ὁ χρόνος, οὕτε ἡ ἡλικία μου ἠδυνήθησαν νὰ ἐλαττώσωσι τὴν φρικτὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἔκτοτε αἰσθάνομαι ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἀπὸ τῆς τρομερᾶς ἐκείνης στιγμῆς βάρος δυτθᾶτα κτον θεωρῶ τὴν ζωὴν μου καὶ μόνον θέλητρον εὐρίσκω ἐν αὐτῇ, νὰ ἐπισκέπτομαι καθ' ἐκάστην τοὺς τάφους τῶν δύο ἀτυχιῶν νέων.

— Καὶ ἐτάφη εἰς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ ἡ Ἐλοῖζα; ἠρώτησα αὐτόν.

— Οὕτως διέταξε, καὶ μολοντί ὁ κόμης ἐπεθύμει νὰ τὴν ἐνταφιάσῃ εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς οἰκογενείας του, ἡ κόμησσαν παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ σεβασθῆ τὴν τελευταίαν τῆς πεφιλημένης θυγατρὸς τῶν θέλῃσιν.

— Καὶ εἰς ποῖον ἐνεπιστεύθη τὴν θέλησιν της, ἐπανέλαβον.

— Ἐπὶ τῆς τραπέζης της, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, εὐρέθη μετὰ τὸν θάνατόν της ἐπιστολὴ ἀπευθυνομένη πρὸς τὴν μητέρα της. Τὸ περιεχόμενον αὐτῆς πληρὸς πάθους, ἀλλὰ καὶ ἀγάπης πρὸς τοὺς γονεῖς της ἀντέγραψα, ὅπως μὴ λησμονήσω τινὰ τῶν παραγγελιῶν της.

— Μεγάλως θὰ με ὑποχρεώσης, γέρον μου, ἂν μοὶ ἐπιτρέψῃς ν' ἀναγνώσω τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, τῷ εἶπον, διότι αἱ περιπέτειαι τῆς οἰκογενείας τοῦ κυρίου σου μεγάλως με συνεκίνησαν ἀφ' ἧς ὥρας ἐπάτησα τὸ πρῶτον τὸν πύργον τοῦτου.

Εἰς τὴν παράκλησίν μου ταύτην ἐδίστασεν ἐπὶ μικρὸν νὰ ἐνδώσῃ ἐπὶ τέλους ὅμως ἀφοῦ με εἶδεν ἐπιμένοντα, ἐξήγαγεν ἐκτοῦ κόλπου του αὐτὴν ἐπιμελῶς περιτυλιγμένην καὶ μοὶ τὴν ἐνεχειρίσει. Τὴν ἀνέγνωσα ἐπανειλημμένως καὶ μοὶ ἔμεινε ἐντετυπωμένη μέχρι κεραίας εἰς τὸν νοῦν. Ἰδοὺ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς.

Φιλτάτη μοὶ ἀλλ' ἀτυχῆς μητὲρ,

«Τρίτη μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρα ἐσήμανε καὶ ἔμεινε δὲν δύναμαι νὰ κλείσω ὀφθαλμόν· με ἐγκατέλειψε καὶ ὁ ὕπνος! Καὶ τοῦ ἀλλοῦ νὰ ζητήσω λοιπὸν καταφύγιον, ὅπως ἀπομακρύνω ἀπ' ἐμοῦ τὰς καταδικαστάς με θλιβεράς εἰκόνας. Ἀπατηλὴ ἰδέα, διότι καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ τί ἄλλο βλέπω ἢ ὄνειρα φρικώδη!

Δι' ἐμὲ ἡ ζωὴ, φιλτάτη μοὶ μητὲρ, κατέστη διηνεκὴς βάσανος, σειρά ἀλληλοδιάδοχος θλίψεων καὶ τύψεων συνειδότος παντοῦ βλέπω ζόφος καὶ ἀπελπίσθαι (!)

Φρίκη με καταλαμβάνει ὅταν ἀναμνησθῶ ὅτι ὑπῆρξα ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς νέου πλήρους ζωῆς καὶ εὐκρινείας· ὅταν ἀναμνησθῶ λέγω; πάντοτε, μητὲρ μου, πάντοτε! παντοῦ ὅπου στρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἢ εἰκὼν του ἐμφανίζεται· τὰ ὄτα μου βομβοῦσι τοὺς τελευταίους τοῦ λόγου «Διατί με ἐμίσησες τόσο; εἰς τί σοὶ ἔπταισα; Ἀφοῦ βλέπω ὅτι ὄχι μόνον δὲν με ἀγαπᾶς, ἀλλὰ με μισεῖς, με ἀποστρέφεις, σ' ἀφίνω...» μοὶ ἔλεγεν ἀπερχόμενος μετ' ὄμμα στερόν εἰς τὸν τάφον.»

» Αφίνουσα τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν, εἰς ἣν μετ' εὐγνωμοσύνης τὰς μητρικὰς σου θωπείας καὶ περιποιήσεις, ἀς οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἠδυνήθην νὰ ἀποδώσω. Εἶμαι πεπεισμένη ὅτι ἡ περαιτέρω παρουσία μου θὰ προξενῆ θλίψεις μόνον καὶ δάκρυα. Ἐπί ποσα τὸν νοῦν μου ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα αἰσθήματα συνταράσσουσι· μέχρι πρὸ ἐνὸς ἔτους τὸ πᾶν περὶ ἐμὲ χαρὰ ἦτο καὶ ἀγαλλίασις, ὁ ὕπνος γλυκὺς, αἱ ἀγροτικαὶ διασκεδάσεις, εἰς ἀς ἤμην ἐξοικειωμένη ἐκ νηπιότητός μου, τερπναί, τὰ ὠραιότερα τῶν ὀνείρων με ἐθελογον, καὶ τώρα θεῶ μου κρημνοὺς μόνον καὶ βάραθρα βλέπω· ὅα ἀκολουθήσω τὸ πεπρωμένον μου, διότι μοὶ εἶναι ἀθάνατον νὰ ἀντιστῶ ἐπὶ πλέον.

» Ἄλλ' ἔστω, ὀπισθοχωρῶ εἰς τί δύναμι νὰ ὠφελήσω; Μὴ δὲν σὰς ἐπροξένησα τόσας λύπας καὶ τόσας ὀδύνας; καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἄρα γε δὲν θέλετε ὑποστῆ ὁμοίως καὶ ἔτι μεγαλητέρας χάριν μου; Συλλογίζομαι καὶ τὴν ὁποίαν θὰ ὑποφέρητε αὐρίον, ἀλλ' αὕτη, ὅσω μεγάλη καὶ ἂν ᾖ, θὰ σὰς ἀπαλλάξῃ ἅπαξ διὰ παντός θάρους δυσδαστάκτου πλέον.

» Χιλιάκις ἀπεπειράθην νὰ ἔλθω πλησίον σου καὶ νὰ ἀσπασθῶ τὴν δεξιάν σου καὶ τὴν τοῦ πατρὸς μου, ὄντινα τοσοῦτον ἐπίκρανα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην ἐνδύμωχος τις φωνὴ μοὶ ἔλεγε νὰ παραιτηθῶ τῆς ιδέας μου. Τὴν εὐχὴν σου, μητέρα μου ζητοῦσα, σὲ παρακαλῶ νὰ συντελέσης παρὰ τῷ πατρὶ μου νὰ με συγχωρήσῃ.

» Παρακαλῶ τὸν κύριον Φραντσέσκον νὰ ἐπιμεληται τοὺς τάφους μας· ἐπιθυμῶ νὰ ταφῶ πλησίον ἐκείνου ὃν τόσον ἠδίκησα, ἐλπίζω νὰ μὴ μοὶ ἀρνηθῆτε τὴν χάριν ταύτην· ὑγιαίνετε, προσφιλεῖς μοι γονεῖς! Σεῖς δὲ ἀγναὶ εἰσέτι καρδίαι, ἀδελφοί μου ἠγαπημένοι, μὴ λησμονήσητε ὅτι εἶχατε ἀδελφὴν, ἣτις σὰς ἠγάπα περιπαθῶς.

» Ὑγιαίνετε ἅπαντες. εἶναι κκιρὸς ν' ἀπέλθω.»

Ἐπὶ πολὺ ἐμείναμεν σιωπῶντες· θαυμασμὸς μεμιγμένος μετὰ θλίψεως με εἶχε κυριεύσει; Ἐπειτα ἐγερθεὶς περιεπτύχθη τὸν ἀγαθὸν γέροντα καὶ τὸν ἐπαρηγόρησα ὅσω ἠδυνάμην· εἰς μάτην ὅμως αἱ προσπάθειάι μου, διότι ἐφαίνετο ἀποφασισμένος νὰ θρηνῆ αἰωνίως.

Μετ' ὀλίγον ἐλθόντες οἱ ἄνθρωποι μου, οἵτινες εἶχον ἐξέλθει ἵνα περιέλθωσι τὴν ἑπαυλιν, με εἰδοποίησαν ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀναχώρησιν. Κατέβην ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ πιστοῦ γέροντος. Πρὶν ὅμως ἀφήσω τοὺς θλιβερούς

τούτους τόπους ἠθέλησα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς τάφους τῶν ἀτυχῶν νέων. Ἐν τῷ μέσῳ ἄλλους ἐκ πύκτων δύο κυπάρισσοι ὕψωναν τὰς κωνοειδεῖς κορυφὰς των καὶ κάτωθεν αὐτῶν, κεκαλυμμένοι ὑπὸ μαρμαρίνων πλακῶν, ὑπῆρχον δύο τάφοι. Δὲν ἔστερον πλέον αὐτοὺς ἄνθινοι στέφανοι· τὴν ἑλαιοειδήν ταύτην ἀνεπλήρου δάφνη ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν φυτευθεῖσα.

ΠΕΡΙ ΖΑΓΟΡΙΟΥ.

Πολλοὶ πολλάκις πρὸς οὐδὲν λογιζόμενοι τὴν τῆς πατρίδος των γνῶσιν καὶ ἱστορίαν καὶ εἰς ἕτερα τρεπόμενοι τούτων εὐτελέστερα, ἀφοῦ ἀμυδράς τινας ιδέας περὶ τῆς καθόλου ἱστορίας ἐν τῷ μαθητικῷ βίῳ ἔμαθον ἢ παρ' ἄλλων ἤκουσαν, προξέρονται θαρραλέοι, ἵνα διεκδικήσωσι στερεῶ τῷ ποδὶ ἀληθείας, ἂν οὔτε τὴν ἐλάχιστην ποτὲ ἔγνωσαν. Καὶ ὅμως ἡ γνῶσις τῶν παθημάτων καὶ περιπετειῶν τῆς πατρίδος ἐνὸς ἐκάστου δύναται πολλάκις νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ποδηγετήσῃ τὸν ταύτην μελετῶντα καὶ σπουδάζοντα· τίς ἴνε καὶ ὁποῖα ἡ πατρίς του ἴνε αἱ πολυζήλοι φράσεις αἱ μεγίστην ἐπιρροὴν ἔχουσαι ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις· περὶ τούτων, ἀφοῦ πρῶτον εἰσιτῶντο οἱ ξένοι, ἠρωτῶντο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, τοῦτο δὲ καὶ νῦν ἔτι πολλὰ ἀκούομεν· αὐταὶ δὲ δὲν σημαίνουν τὸ παρ' ἡμῖν ἀπλῶς πόθεν εἶσαι καὶ πῶς ὀνομάζεσαι, ἀλλ' ἔχουσι γενικωτέραν σημασίαν· εἰκότως· οὕτω δὲ πᾶς τις κατορθῶν νὰ ἐξακριβώσῃ τοῦτο δύναται οὐ μόνον τῆς ἱσμοκράς περιουχῆς τῆς πατρίδος του τὴν ἀρχὴν καὶ γέννησιν νὰ γνωρίσῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλων εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν πατρίδα του ἔχουσῶν. Ὄταν ἐκ τῶν πολυτίμων ὠρῶν τῆς ἐργασίας του ὀλίγιστα ἀφιερῶσιν εἰς τοῦτο, καὶ ἕκαστος πρὸς ὅ,τι δύναται καὶ ἠμπορεῖ ἀσχολεῖται, ἀποτίει, νομίζομεν, τὸν ὀφειλόμενον πρὸς τὴν πατρίδα φόρον τιμῆς καὶ ἀγάπης· πολλάκις διὰ τῶν μελετῶν τούτων κατορθοῖ νὰ κατασιγάξῃ τῆς καρδίας του τὰ παθήματα, ὅταν μάλιστα μακρὰν τῆς πατρίδος, τῶν συγγενῶν καὶ φίλων αἱ περιπέτεια τῆς τύχης καὶ καταδρομαὶ ὑψοῦσι τὴν ἀγέρωχον κεφαλὴν των ὑψιτενέστερον· μικρὰ τις ἀναψυχὴ ἀρκεῖ νὰ δώσῃ τῷ ψυχορραγοῦντι καὶ ταλαιπωρουμένῳ νέας δυνάμεις. Καὶ ἔπειτα ὅταν τὸ παρελθὸν τῆς πατρίδος του καὶ τὸ ἐνεστώδες ἐξετάξῃ δύναται κάπως καὶ τοῦ μέλλοντος τὰ σκοτεινὰ ἔχνη νὰ διίδη, καὶ ἐπὶ τού-

τοῖς βαίνων πλησίον νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ὑπὲρ τῆς πατρίδος του ἐπιδικώμενον σκοπὸν. Ὄταν αἱ ἀρεταὶ τῶν προγόνων καὶ τῶν συγχρόνων εὐρίσκωσιν ὑποστήριξιν καὶ ἐξαιρῶνται, ὅταν αἱ κακίαι τὰ ἐλαττώματα, καὶ αἱ ἐλλείψεις στιγματίζονται φανερούμεναι, τότε καὶ τὸ ἐνεστώδες διορθοῦται καὶ τὸ μέλλον ὑποφαίνεται εὐθὺς αἰθριώτερον. Εὐτυχεῖς δὲ ὅσοι κατορθώσωσι νὰ ἐπωφεληθῶσι τῶν περιστάσεων καὶ συντελέσωσι τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος των! Οὕτω προοιμιαζόμενοι ἐπιχειροῦμεν ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ νὰ πραγματευθῶμεν περὶ Ζαγορίου.

Βορειο-ανατολικά τῆς γνωστῆς κατὰ μὲν τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα κοιλάδος Ἑλλοπίας, νῦν δὲ τῆς τῶν Ἰωαννίνων, πέραν σειρᾶς ὄρεων Μιτσκέλ καλουμένης κεῖται τὸ Ζαγόριον, περὶ τῆς Ἡπείρου· μικρὰ κοιλάδες, λόφοι, ὄροπέδια διακοπτόμενα διὰ βυαλίων καὶ μικρῶν ποταμῶν καὶ οἰνοὶ ἀμφιθέατρον σχηματίζοντα ἐκτεταμένον, ταῦτα καὶ ἄλλα συνδυαζόμενα με ὀλίγους ἀγρούς, ἀμπελῶνας, λειμῶνας καὶ δάση καὶ διὰ μεγαλοπερῶν οἰκιῶν καὶ ἐκκλησιῶν κοσμούμενα καθιστῶσι τὸ ἄλλως ὄρειον καὶ λεπτόγεων Ζαγόριον μίαν τῶν μαγευτικωτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἡπείρου κατὰ τὸ καλοκαίριον. Τὸ Ζαγόριον διακλαδιζόμενον εἰς πολλὰς κάμας ἢ χωρία, οὐ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα, καὶ εἰς τὰς ὑπώρειας τὸ πλεῖστον τῶν ὄροπέδιων κείμενα, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἐπὶ θέσεων ὑψηλῶν ὑψοῦμενα, ἴνε ἕνεκα τοῦ καθαροῦ ἀέρος καὶ τῶν ποσῶν ὑδάτων τόπος ὑγιέστατος, ἔνθα πολλοὶ τῶν Ἰωαννιτῶν ἐνίοτε καὶ ἄλλοι ἐξέρχονται κατὰ τὸ θέρος καὶ διαμένουσι μέχρι τοῦ φθινοπώρου· τὸ Ζαγόριον ἴνε ἡ μᾶλλον ἐξευγενισμένη ἐπαρχία τῆς Ἡπείρου καὶ διαπρέπει κατὰ πολλὰ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν· καὶ ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων οὐκ ὀλίγας ὠφελείας ὠφελεῖται, διότι ὁ τῶν ἐπιδημούντων θησαυρὸς καταναλίσκεται ἐν αὐτῇ καὶ εἰς οἰκοδομὴν μεγάλων κτιρίων.

Τοιαύτης οὔσης νῦν τῆς τοῦ Ζαγορίου τοποθεσίας ἀς κατέλθωμεν εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους καὶ ἀς ἐξετάσωμεν πῶς ἐκαλεῖτο πρότερον, ἂν καταφωκεῖτο, καὶ ποίας περιπετειᾶς ὑπέστησαν καὶ μεταβολὰς οἱ κάτοικοι αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν διασπέντων περὶ Ἡπείρου ἀρχαίων συγγραμμάτων καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν τῶν περιηγητῶν ὀλίγιστα μέρη τῆς Ἡπείρου διασαφηνίζονται, πλεῖστα δὲ καὶ ἴνε ἀγνωστα

ὅλως, τὸ μὲν διὰ τὴν σπάνιν τῶν μαρτυριῶν, τὸ δὲ καὶ διότι ἀρχαῖα ἔχνη καὶ ἐρείπια μόλις ὀλίγιστα διασώζονται, τῶν πλείστων κεχωσμένων ἢ ἀφανισθέντων ἢ λέξις Ζαγόριον δὲν ἴνε ἑλληνική, ὡς τις ἡμέτερος παίζων καὶ οὐ σποδάζων εἰκοτολόγησε πρῶτον δ' ἀπαντᾶ παρὰ Κεδρηνῶν (Τομ. α, 446, β, 541) λέγοντι, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐκάλουν γῶραν τῆς Ῥωμαϊκῆς γῆς Ζαγόρια καὶ Ζαγοράν, τὴν κατὰ τὴν κάτω Μοισίαν περὶ τὸν Αἴμον, ὄρος τῆς θράκης· ὁμοίως καὶ Ζωναρᾶς· καθὰ δὲ μανθάνομεν παρὰ τῶν σλαβικῶν ἐπαλιόντων ἢ λέξις αὕτη ἀντιστοιχεῖ μετὰ τὴν λατινικὴν *Transmontanam*, ὅ ἐστι γῶραν πέραν ὄρεων κειμένην· τοῦτο δ' ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον Ζαγόριον τὸ πέραν τοῦ Μιτσκέλ· τινῶν δὲ χωρίων ἐν τῇ Ἡπείρῳ καὶ ἐπαρχίας μικρᾶς ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅσον ἡμεῖς γνωρίζομεν, ἡ ὀνομασία φέρει τὸ περιεκτικὸν τοῦτο ὄνομα (Ζαγόργιαν, Ζαγόρτσα, Ζαγορά)· ἂν δὲ θελήσωμεν νὰ ἐξελληνίσωμεν τὴν λέξιν ταύτην, νομίζομεν, ὅτι δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν προσφορώτερον τὴν Παρώρειαν. πῶς ὅμως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο τὸ νῦν Ζαγόριον; ἀλλ' ἂν ὁ Στράβων ὀμιλῶν περὶ Ἡπείρου λέγει ὅτι «ἐρήμην (τότε) τῆς πλείστης γῶρας γεγενημένης καὶ τῶν κατοικιῶν, καὶ μάλιστα τῶν πόλεων ἠφανισμένων, οὐδ' εἰ δύναίτο τις ἀκριβοῦν ταῦτα, οὐδὲν ἂν ποιεῖν χρήσιμον διὰ τὴν ἀδοξίαν καὶ τὸν ἀφανισμόν», πῶς θὰ δυνηθῶμεν ἡμεῖς μετὰ τόσα ἔτη ὕστερον καὶ τόσας μεταβολὰς τι μετὰ βεβαιότητος νὰ εἰπώμεν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Στράβωνος τὸ μόνον περὶ Ἡπείρου βιβλίον δὲν διεσώθη ὅλον εἰς ἡμᾶς, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ὀλίγιστα καὶ ταῦτα ἀντιφατικὰ παραδίδοντα; ὁ κύριος Δ. Σεμιτέλος (1) ἐκ τινος χωρίου τοῦ Στράβωνος (βιβλ. VII κεφ. 7. § 6.) ἐξ οὗ καταδεικνύεται ὅτι ὁ Ἄραχθος ποταμὸς ἐλάμβανε τὰς πηγὰς του ἀπὸ τὸ ὄρος Τύμφην καὶ τὴν Παρωραϊαν, παραδεχόμενος τὸν Ἄραχθον ὡς τὸν τῆς Ἄρτας ποταμὸν, οὗτινος αἱ πηγαὶ ἀρχονται ἐκ τοῦ Μετσόβου καὶ ἐκ τοῦ Ζαγορίου, ὑπετόπασεν ὅτι Παρωραϊα ἐκαλεῖτο πρότερον τὸ Ζαγόριον, ἀφοῦ καὶ τὸ ὄνομα ταῦτο δηλοῖ τοὺς Παρωραίους ὁ κύριος Ἀλ. Πάλλης (2) τίθησιν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Διποτάμου ἔνθα δηλαδὴ συνέρχονται ὁ τοῦ Ζαγορίου (Βάρδας) καὶ ὁ τοῦ Μετσόβου ποταμὸς· τὸ ὄρος δὲ τῆς Τύμφης, ἐὰν μὴ ἡ νεω-

(1) Ἡπειρωτ. σελ. 52.

(2) Πανδωρ. ἐτ. 1858. σελ. 157.

τέρα τις ὀνομασία τοῦ Λάκμωνος (Μετσόβου) τίθησιν εἰς τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν σειράν τοῦ Πίνδου παρὰ τοὺς Αἰθίικας καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Πανειοῦ εἰς δὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Ζαγορίου ἐρωτᾷ ὁ κύριος Α. Πάλλης, ἂν ἔκουν οἱ μενεπτόλεμοι Περραιβοί, ὡς ὁ Rouqueville (3) ἐγνωμάτευσε, καὶ τὴν χώραν Περραιβίαν ἐκάλεσε προβαίνων δὲ περαιτέρω καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Στράβωνος (σελ. 434.) ζηριζόμενος, ἐνθα λέγεται ὅτι ἐπὶ τῷ Πίνδῳ ἔκουν Τάλαρες, Μολοτικὸν φύλον, τῶν περὶ τὸν Τόμαρον ἀπόσπασμα, καὶ τὸ Μιτοκέλ ὡς Τόμαρον παραδεχόμενος, ὑποθέτει ὅτι εἰς τὸ Ζαγόριον κατῴκουν Τάλαρες Μολοτικὸν φύλον, καὶ τὴν χώραν καλεῖ Ταλαρίαν· ὁ δὲ Leake καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Bursian (4) τοὺς Τυμφαίους καὶ τὴν χώραν Τυμφαίαν γενικωτέρω καὶ περιεπιτικωτέρω ὀνόματι. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐπισυνάπτομεν καὶ ἡμεῖς ταπεινῶς τὴν περὶ Ζαγορίου γνώμην μας. Πολλάκις περὶ Ζαγορίου σκεφθέντες καὶ τὰς μὲν καὶ τὰς δὲ εἰκοτολογίας θασανίσαντες ἐφθάσαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ Ζαγόριον, τμήμα τῆς Μολοσσίας ἢ, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους δὲν εἶχεν ἴδιον ὄνομα, ἀφοῦ μάλιστα ἱστορικῶς γνωρίζομεν ὅτι πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων δὲν συμπεριελάμβανεν ὅλα τὰ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζαγόριον καλούμενα χωρία· ὅτι ἐκ τῶν ὀλιγίστων σωζομένων ἀρχαίων ἰχνῶν καὶ ἐρειπίων δὲν ἦτον ὅλον κατῴκον, καὶ ὅτι πιθανὸν περὶ τὸν Τόμαρον πρὸς τὰ ἀνατολικά νὰ κατῴκουν Τάλαρες, μέρος δὲ τοῦ Ζαγορίου νὰ ἀνήκεν εἰς τὴν Παρυαίαν χώραν, ἂν μάλιστα θεωρήσωμεν τὴν τοῦ Στράβωνος Παρωρείαν, ὡς σφάλμα τῶν ἀντιγραφῶν ἀντὶ Παρωαίαν, διότι οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἔνε γνωστὴ ἐν Ἠπειρῷ Παρωραία χώρα· οὕτω δὲ νομίζομεν ὅτι συμβιβάζονται καὶ αἱ τῶν νεωτέρων περὶ Ζαγορίου γνώμαι. Ἀπὸ τῆς εἰςβόλης τῶν Σλάβων ἐπεκράτησεν ἢ ἐπέκλῃσις αὐτῆ μικροῦ τινος μέρος ὀπισθεν τοῦ Μιτοκέλ. Ἐν ἀρχῇ τῆς τῶν Τούρκων εἰς Ἠπειρον μετοικήσεως δὲν περιελάμβανεν, ὅσας νῦν περιλαμβάνει κόμας, αἱ τινες προϊόντος τοῦ χρόνου ἐκεῖ που πλησίον κείμεναι καὶ ἄλλοις γενικοῖς ὀνόμασιν ἐκ τινῶν ἐπεκρατεστέρων χωρίων (Πάπιγγο. Μαλακάσι) προσαγορευόμεναι προσετέθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ νῦν Ζαγόριον· ὅλα σχεδὸν αἱ χωρία καὶ πλείστα τοποθεσίαι διασώζουσι μέχρι τοῦ νῦν ζένα ὀνό-

(3) Voyage dans la Grece. tom. I, 147

(4) Geographie von Griechenland erst. σελ. 13.

ματα, τὰ πλείστα σλαβικά παρεφθαρμένα, ἐναι δὲ καὶ βλαχικά ἐνεκα τῆς μετοικήσεως τῶν Βλάχων ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Πίνδου πρὸ ὀκτώ περίπου ἑκατονταετηρίδων. Τὸ Ζαγόριον περιλαμβάνει 46 χωρία κατοικούμενα ὑπὸ 25,000—30,000 κατοίκων, ὁμιλούντων τῶν πλείστων μὲν τὴν νεο-ελληνικὴν γλῶσσαν συγκεκομένως πρὸς τὸ Αἰολοδορικὸν κλίνουσαν ἰδίωμα καὶ ἔχουσιν καὶ ὀλίγας ξενικάς, τινῶν δὲ καὶ τὴν βλαχικὴν, καὶ ὀλιγίστων, καὶ τούτων γυναικῶν, μόνον τὴν τελευταίαν.

Τὸ περὶ κατάγωγος ζήτημα τῶν Ζαγορίσιων, ὡς καὶ ἄλλων Ἠπειρωτῶν, δύναται δικαίως νὰ ὑποστῇ τὰς αὐτὰς κατηγορίας, ὡς καὶ τὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γνωστὰ τοῖς πᾶσιν εἰσι τὰ ὑπὸ τινῶν μὲν περιηγητῶν τῆς Ἑλλάδος καταρχὰς κατατοξευθέντα κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἢ Ῥωμαϊκοῦ κοινοτέρου ἔθνους φληναφήματα, ὕστερον δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς Fallmerayer καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἐπιστημονικώτερον εἰκοτολογήματα· γνωστὴ καὶ ἡ τῶν νέων Ἑλλήνων σπουδὴ ἐν ἀποδείξει τὸν θῦμα γινόμενον τῆς εὐρέσεως του Γερμανὸν περιηγητὴν ἀπατηθέντα μεγάλως εἰς τὰς σκέψεις καὶ γνωματεύσεις του· καὶ τοῦ μὲν πρώτου ἡ γνώμη δικαίως κατεθορύθησε τοὺς νέους Ἑλληνας, ἄτε εἰς κρισιμωτάτην ἐποχὴν, τὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, καταπεσοῦσα, ἀφοῦ μάλιστα ἐν πολλοῖς ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης, οἱ δὲ Ἕλληνες ὡς ἔθνικὸν μᾶλλον ζήτημα ἢ ἐπιστημονικὸν τοῦτο θεωρήσαντες οὕτω θεωρακισμένοι κατῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ φιλοτιμίᾳ ἴσως ἐδικαιοῦτο τότε τις τὴν ἐπιστήμην μικρὸν νὰ λογιζέται, σήμερον ὅμως ἀπαθέστερον καὶ ἐμβριθέστερον πρέπει ν' ἀποφαίνεται πᾶς τις δι' ἄλλους τε πολλοὺς λόγους, καὶ διότι μάλιστα ἂν ἀνατρέξῃ τις εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους θέλει μάθει ὅποιοι κατῴκουν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, πῶς ἐξελληνίσθησαν, καὶ ὅποιοι ἦσαν αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες· δὲν πιστεύομεν δὲ καὶ νῦν νὰ ἐπικρατῶσι τὰ ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν περιωρισμένα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὅρια, διότι κατὰ τὸν Ἰσοκράτην «τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μῆκετι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας». (Πανηγ. 50). δι' αὐτὸ τοῦτο πρὸς οὐδὲν ἄς λογιζόμεθα τὰς τῶν σφόδρα καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ παραδοξολογίας· οὕτω διὰ τῆς μέσης ταύτης ὁδοῦ νομίζομεν ὅτι πλησιάζο-

μεν περισσότερον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν.

Ποιοὶ καὶ τινες ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ἠπειροῦ κάτοικοι καὶ ποῖαν σχέσιν εἶχον πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Πελαγοῦς, εἶτα δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοῦτο ἀλλαχοῦ θέλομεν ἐξετάσει, θεοῦ εὐδοκούντος· ὅτι δὲ Ἄθαραι καὶ Σλάβοι εἰσέλασαν καὶ κατῴκησαν ἐν Ἠπειρῷ ἀπὸ τῆς ἑκτῆς Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ διαμφισθητήσῃ· γνωστὸν δὲ ἔνε ἐκ τῆς τοῦ Στράβωνος καὶ ἐξ ἄλλων ὅτι ὀλιγανθρωπία καὶ πόλειον καταστροφῆι καὶ κατοίκων ἐξανδραποδησεις συνέβησαν ἀπὸ τῆς εἰς Ῥώμην ὑποταγῆς τῆς Ἠπειροῦ· ἐκ δὲ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ Στράβωνος τῆς γενομένης κατὰ τὴν 9 Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ὡς εἰκάζουσιν οἱ φιλόλογοι, μανθάνομεν ὅτι τότε «πᾶσαν Ἠπειρον καὶ Ἑλλάδα σχεδὸν καὶ Μακεδονίαν καὶ Πελοπόννησον Σκύθαι, Σλάβοι νέμονται» καὶ ἐξ ἄλλων Βυζαντινῶν συγγραφέων μανθάνομεν τὴν ἐν Ἠπειρῷ καὶ Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ ἐγκατοίκησιν τῶν Σθλάβων· τί ἀπέγειναν μετὰ ταῦτα οἱ Σλάβοι οὗτοι; ἰδοὺ τὸ ζήτημα. Δυστυχῶς ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξάξωμεν τί μετὰ θεσθαϊότητος· ἐν δὲ τοῖς ἡμετέροις χρόνοις οὐδὲν ἄλλο διέμεινεν εἰμὴ ὀνόματά τινα χωρῶν καὶ τοποθεσιῶν, καὶ ταῦτα παρεφθαρμένα, ὡς λείψανα τῆς ἐπικρατήσεως καὶ ἐγκαταστάσεως αὐτῶν· τούτους οἱ μὲν ὑπέλαβαν ὡς ἐξελληνισθέντας πρῶτα διὰ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δὲ ὡς ἐκδιωχθέντας ποτε· πλὴν τότε μόνον δύναται νὰ παραδεχθῇ τις ἐξελληνίσιν αὐτῶν, ὅταν οὗτοι συνοικέσια καὶ ἐπιμιξίαν εἶχον μὲ τοὺς ἐκεῖ κατοικούντας Ἕλληνας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ καὶ ἂν ἦσαν ὀλιγώτεροι, ἢ ἂν φιλέλληνας αὐτοκράτορες ἐπέβαλον αὐτοῖς τὸν ἐξελληνισμόν· πῶς ὅμως ἐξηγεῖται ἢ ἐκδιώξις αὐτῶν, καὶ τὰ μέχρι τῆς σήμερον ἐπικρατήσαντα ὀνόματα οὐχὶ μόνον τῶν χωρῶν ἀλλὰ καὶ τῶν τοποθεσιῶν; καὶ εἰς τοῦτο ἔδωκαν τὴν ἐξῆς ἐξήγησιν ὅτι οἱ Σλάβοι τὸ κατάρχας ἦσαν ἐπικρατέστεροι καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον Σλαβικά ὀνόματα εἰς πολλὰς τοποθεσίας καὶ χώρας, ἀλλ' ἔπειτα μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσωσιν ἐκεῖ ἀπεμακρύνθησαν ἀρῆσαντες μόνον ἴχνη αὐτῶν τὰ νῦν σωζόμενα τοπικά ὀνόματα· οὕτω νομίζουσιν ὅτι καὶ οὗτοι κατορθοῦσι νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν γνώμην των· ἀλλ' ἄρα γε οὕτως ἔχει τὸ πᾶγμα; τὸ καθ' ἡμᾶς, ὑποψία γεννᾶται μὴ τινὲς μὲν νὰ ἐξεδιώχθησαν οὐκ ὀλιγοὶ δὲ καὶ νὰ συνεχωρεύθησαν τοῖς ἐκεῖ πλησίον

κατοικοῦσιν, ἢ νὰ ἐξελληνίσθησαν· πρὸς ἐνίσχυσιν κἄπως τῆς γνώμης ταύτης ἔρχεται καὶ ἕτερον μέρος τοῦ ζητήματος, τὸ τῶν Βλάχων (Κουτσοβλάχων. Μπουρτσοβλάχων)· οὗτοι ὑπερώτερον τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Ζαγορίου κατοικήσαντες, μετὰ τινὰς δὲ τῶν ἐκεῖ κατοίκων συγκερασθέντες, ἀφοῦ πρότερον τὴν γλῶσσαν των, μὲ πολλὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἑλληνικάς λέξεις ἐπλούτισαν, μέχρι μὲν τινος, ὡς μανθάνομεν τοῦτο ἐκ παραδόσεως καὶ ἄλλων, διετήρησαν τὴν ὁπωσδήποτε γλῶσσαν των καλουμένην, πρὸ ὀλίγων δὲ ἑκατονταετηρίδων ἐξέμαθον τὴν ἑλληνικὴν καὶ μόλις ὀλίγοι νῦν ὁμιλοῦσι καὶ τὴν βλαχικὴν, προτόντος δὲ τοῦ χρόνου θέλουσιν, ὡς ἐλπίζομεν, πάντες ἐξελληνισθῆ· τοῦτ' αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ ἐπὶ τῶν Ἀλβανῶν· νῦν γινόμενον, τῶν πλησίον τῶν Ἑλλήνων κατοικούντων καὶ μεθ' Ἑλλήνων συναναστρεφομένων· τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐπὶ τῶν Ταρταρικῆς κατάγωγος Βουλγάρων, τῶν μετὰ τὴν ἐγκατοίκησιν εἰς Εὐρώπην ἐκσλαβωθέντων, ἐνεκα τοῦ ἐκεῖ ἐπικρατοῦντος πολυαριθμοῦ σλαβικοῦ στοιχείου, ὡς οἱ καλλίτεροι τῶν ἱστορικῶν παραδέχονται, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡμέτερος τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κύριος Κ. Παπαδόρηγος.

Οἱ οὕτω τὸ Ζαγόριον κατοικούντες ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καθυποτάξεως τῆς Ἠπειροῦ, ἂν καὶ ὀλιγοί, οὐδὲν ὑπέστησαν, ἂν θέλωμεν νὰ ἐξαίρεσωμεν ὀλίγους τινὰς τουρκίσαντας ἐνεκα τοῦ κατὰ τὸ 1580 διατάγματος τοῦ Σουλτάνου Ἀμουράτου τοῦ Γ'. δι' οὗ ἐξ ἐκάστης οἰκογενείας χριστιανικῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ὠρίσθη εἰς ἄρρεν γόνος νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν, ἐν οἷς κατατακτέος, καθὰ ἐκ παραδόσεως καὶ νῦν μανθάνομεν, ὁ ἐκ Βίτσης (Βεζίτσης) καταγόμενος περίφημος Ἀσλάν πασιᾶς, ἐξ οὗ, καθὰ λέγουσι, καὶ ἐκ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ διαπρεψάντων καὶ τούτων ἐν τῇ διοικήσει, καὶ κτίρια ἀνεγειράντων μεγαλοπρεπῆ εἰς Ἰωάννινα καταγόνται· καὶ νῦν ἔτι πολλὰ ὀθωμανικὰ οἰκογενεῖαι εἰς Ἰωάννινα καὶ Ἀργυροκάστρον. Τὸ Ζαγόριον συμπεριλαμβάνετο εἰς τὴν τοπαρχίαν τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἐνῶ ἄλλων Ἠπειρωτῶν τὰ κτήματα ἐγένοντο ἔθνικὰ ἢ ἰδιοκτησίαι πλουσιώνθωμων, οἱ Ζαγορίσιοι καὶ τινες ἄλλοι διετήρησαν τὰς γαίας των πληρώνοντες τοῖς Σπαχλίδαις τὸ νομισμένον δέκατον, διέμεινον δὲ μεμονωμένοι, καὶ ἀποτελοῦν καὶ νῦν ἔτι οἶον ἀνεξάρτητον δημοκρα-

τίαν άνευ διακρίσεως τάξεων, άφοϋ κατώρθωσαν να εκλέγωσι προσετώτα (κουτσάμπαση βεκύλη) διαμεένοντα εις Ιωάννινα (επιστασία Ζαγορίου), ένθα και ώς επί τὸ πλείστον ἐδικάζοντο διά καθιερωθέντων και ισχυόντων άγράφων νόμων διά τοϋ προσετώτου τὸ μετά ταϋτα ἐπληρώνοντο, άφοϋ ἐσυνάζοντο, οί φόροι, και ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν άνωμάλαις προσετώτες φιλοπάτριδες και ικανοί εις οὗς δφεΐλεται μεγίστη εϋγνωμοσύνη και δίκαιος ἔπαινος ἔνεκα τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξήσκουν παρά τοῖς κατὰ καιρὸν διοικηταῖς, κατώρθωσαν να διατηρήσωσι τὸ Ζαγόριον άμόλυτον και ἀκηλίδωτον ἀπὸ θηριωδεστάτας πράξεις και καταδρομάς (1) τοϋ τότε καιροϋ αίμοθύρων ὀθωμανῶν τινες μάλις α τῶν προσετώτων ἐγένοντο θυμα τοϋπατριωτισμοϋ των ανθιστάμενοι πάση δυνάμει πρὸς τὴν σπουδῆν ἣν κατέβαλον οί κατὰ καιροὺς διοικηταῖ των Ιωαννίνων ἐν ἀφαιρέσει τὰ προνόμια ταϋτα· ἀλλ' ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν ἐκεῖνοι, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ κατώρθωσαν αἱ μεταξϋ των Ιωαννιτῶν και Ζαγορισίων ἑριδες και νῦν, άφοϋ προσετέθη ὁ ἐπὶ τῆς ἐκτιμήσεως των οἰκιῶν και των κτημάτων οὐδεμίαν φερόντων πρὸς ὀδον φόρος, οί προσετώτες, κατήντησαν ἀπλοῖ εἰςπράκτορες.

Ταϋτα γενικώτερον, ἔλθωμεν νῦν ἐπὶ τὸ μερικώτερον.
(ἀκολουθεῖ)
Γ. ΧΡ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.

ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΤΑΜΙΑΚΗ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ.

Τὴν ἀντικρὺ ἀξιόλογον ἐπιγραφὴν ἀνέγνων προχθὲς ἐπὶ τῆς ἀροπόλεως Ἀθηνῶν, εϋρεθεισαν πρὸ εἴκοσι περίπου ἡμερῶν ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς τοϋ Παρθενῶνος χώρῳ, ένθα σκάπτει ἡ Κυβέρνησις θεμέλια, ἵνα κτίσῃ διά τὰ ἐπάνω ἀρχαῖα Μουσείον, χρήμασι τοϋ ἐν Πετροπόλει ὁμογενοῦς Δημ. Μπεναρδά κη. Εἶναι γεγραμμένη ἐπὶ στήλης κολοβῆς λίθου Ὑμηττείου. Ὑπὲρ τὸν 1ον στίχον ἄλλος ποτὲ δὲν ἦτο γεγραμμένος, διότι ἐκεῖ ἄνω ὁ λίθος σῶος, ἀν και ὄχι καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοϋ· και ἄλλως δὲ πανταχῶθεν εἶναι άνωμάλως ἀποτεθραυσμένοι τὰ ἄκρα, και ὅπου ἐν τῇ ἐκδόσει μου ἐσημείωσα στιγμάς, ἐκεῖ εἶναι ἑλλιπής. Μό-

(1) Ἴνε ἀληθὲς ὅτι πολλαῖς ἀπὸ τῆς δεκάτης ὀγδόης ἐκατονταετηρίδος ἐγένοντο Ἀλβανικαὶ τινὲς καταδρομαὶ και ἐντεϋθεν λεηλασίαι εἰς τινὰ χωρία τοϋ Ζαγορίου, ἀλλὰ ταϋτα ἴνε πολὺ μικρὸν συγκρινόμενον ὡς πρὸς ὅσα συνέσθαι ἀλλαχῶ.

νον δὲ ἐν τοῖς στίχοις 24ω και 25ω σῶζεται ἡ ἀρχὴ των στίχων, ὁπότεν δὴ ὠδηγήθην εἰς τὴν ὡς ἐγγιστα συμπλήρωσιν τοϋ 1ου στίχου και των λοιπῶν πρὸς τ' ἀριστερὰ τῷ δρῶντι· πρὸς τὰ δεξιά δὲ ὑποθέτω ικανῶς μεγάλην τὴν ἐκλειψιν τοϋ πλάτους· και μόνον ἐν τοῖς στίχοις 3ω και 6ω κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἐπιγραφῆς συνεπλήρωσα τυπικά τινα. Ἐτι πρέπει να γινώσκῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἐν τοῖς στίχοις 8ω, 22ω και 24ω ἐν ταῖς λέξεσιν ἐγραμμάτευεν και Χαρικλείδου ἔνεκα βλάβης παλαιᾶς τοϋ λίθου ὑπερἐπήδησε τρις ὁ χαρακτῆς διάστημα ἐνὸς και δύο γραμμάτων, ἐν δὲ τῷ 3ω στίχῳ εἶναι μετά τὸ ἐγραμμάτευεν τόπος κενὸς ἀφειμένος ὡς 23 γραμμάτων. Ὅλος δὲ ἄγραφος εἶναι ὁ τόπος τοϋ 9ου στίχου, ἐφ ὅσον τοϋλάχιστον οὗτος σῶζεται ἐν τῷ μέσω τῆς στήλης. Ἡ γραφὴ δὲν εἶναι μὲν ἡ στοιχηδὸν, πλησιάζει δὲ ὅμως εἰς τὸ σύστημα τοῦτο. Δάθη τοϋ χαρακτοϋ δὲν παρετήρησα παρά τρία, ἐν I ἐν τῷ 4ω στίχῳ, και ἀνὰ ἐν Λ ἐν τῷ 27ω και τῷ 39ω στίχῳ, α και ἀπέδωκα ὡς ἔχουσι. Βεβαίῳ δὲ και τὸ ἐν στίχῳ 44ω γράμμα N, τὸ πρὸ τοϋ Νικήτου, και ἄς σκεφθῶσιν οί ἀρχαιολόγοι, ἀν πρέπει ἐντεϋθεν να κλονισθῇ ἡ πίστις εἰς τὸ ὄρθον τοϋ ὀνόματος Δυσικῆτου τοϋ φερομένου ἄρχοντος ἐν Ὀλυμπιάδῳ 102ας ἔτει 3ω, ὅπως ἄλλοτε και τὸ ὄνομα Θεσσαλοῦ ἐξ ἐπιγραφῶν ἀπεδείχθη ὡς ὄχι ὄρθον διά τὸ ἔτος Ὀλυμπ. 107, 2 ὑπὸ Α. Ραγκαβῆ ἐν Antiq. Hel. τόμ. β' σελ. 543, και 544, και ἦλθεν εἰς τὸν τόπον του τὸ Θεέλλος, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀκόμη και μετά δέκα ἐτῶν παρέλευσιν δὲν εὔρε τὸν δρόμον του εἰς πάντα τὰ ἀρχαιολογικά βιβλία.

Ἐκ των ἀναθημάτων τὰ δύο ἐπίγρυσα κανᾶ, τὰ εἶνα ὁ Ἀπόλλων και ἵνα ὁ Ζεὺς,» ὡς και τὸ τῆς Κλεοστράτης ἐπάργυρον θυμιατήριον, ἀναφέρονται ὁμοῦ ἢ ἐν μέρει και ἐν τρισὶν ἀρχαιοτέραις ἐπιγραφαῖς, ταῖς ὑπ' ἀριθ. 450 και 151 τοϋ Corp. Inscr. Graec. και τῇ ὑπ' ἀρ. 835 των Ant. Hel. τοϋ Ραγκαβῆ, ἀλλ' ἐπὶ τοϋ ἡμετέρου λίθου και ἡ περιγραφὴ των ἀκριβοστέρα και ὁ σταθμὸς σφότερος. Ὅσον δὲ περὶ των στεφάνων των πολλῶν, των με ὀνόματα ἀρχόντων ἀναγεγραμμένων, γίνεται φανερόν ἐκ τοϋ σταθμοῦ αὐτῶν, ὅτι εἶναι δύο εἰδῶν, μεγάλοι, οί και ἀριστεῖον λεγόμενοι (ἢ ἀριστεῖα τῷ θεῷ, ὡς ἐν C. I. Gr. 451). και ἄλλοι, πολὺ μικρότεροι. Παραβλήθητω περὶ τούτων τὸ περιεχόμενον, των παρά Α. Ραγκαβῆ, ένθα ἀνωτέρω, ὑπ' ἀριθ. 849 και 850 ἐπιγραφῶν, ὡς και τῆς τοϋ C. I. G. 451, ὅπερ εἰσέτι χρήζει ἐρμηνείας τινός, πρὸς ἐπαρκῆ διασάφησιν τοϋ ὑπὸ τίνων και διά τί οί στέφανοι οὗτοι παρεδίδοντο εἰς τοὺς ταμίας τῆς Θεοῦ. Ἄλλα τινὰ, και ὄχι ἀσήμαντα, εἰς α διδὲι ἀφορμὴν λόγων και ἐρευνῶν τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἀφίνω εἰς ἄλλους. Ἐν Ἀθήναις, τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1865.

Στέφανος Α. Κουμανούδης.

ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΤΑΜΙΑΚΗ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ.

Τέδες οί ταμιαὶ των ἱερῶν (ρημάτων) τῆς Θεοῦ οί ἐπὶ Ἀπολλοδώρου ἄρχοντος: Κτησίος Τησίωος Ἀναγιά: Οὐνάβιλος...
 Παμπελο Βρασι: ὅς ἐγραμμάτευεν...
 Ἀγροβλήθ: Ἀριστάου: τοῦ Ἀντιπράτου Ἐρχίου: Μηραλόχου τοῦ Μηραρχοῦ Κουβαλ: Νι...
 οἰς τοῦ Οἰνοβίου Ἀχαρ: Ἀντιθέου τοῦ Ἀρχιεπολέου Φυλᾶ: Λαμφοκλέου τοῦ Ἀρσίου...
 οἰς: ὅς ἐγραμμάτευεν Ἀγρόμου ο: Ἀδειμαντοῦ Θωματαῖ ταμιαὶ τοῖς ἐπὶ Καλλιμάχου ἄρχοντος (παρέδσαν)...
 οἰς ἐ: ἔγραμμάτευεν Πιστίδης Ἐθραεῖς...
 40...
 15 στέφανος σταθμῶν: ΗΗ...
 ἐπὶ Λυσιστράτου: στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἐπὶ Νουσιγένους στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἐπὶ Πολυζήλου στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἐπὶ Κηροσδώρου στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 20 ἐπὶ Χίωνος στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἐπὶ Τιμοσθένους στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἀριστέων ἐπὶ Χαρικλείδου...
 25 ἐπὶ Χαρικλείδου στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἐπὶ Μόλωνος στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 30 ἐπὶ Κηροσδώρου στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἐπὶ Ἀγαθοκλέους στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἀριστέων ἐπὶ Ἀγαθοκλέους...
 35 ἐπὶ Εὐπίκου στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 ἐπὶ Καλλιστράτου στέφανος σταθμῶν: ΔΔΔΠ...
 40...
 41...
 42...
 43...
 44...
 45...
 46...
 47...
 48...
 49...
 50...
 51...
 52...
 53...
 54...
 55...
 56...
 57...
 58...
 59...
 60...
 61...
 62...
 63...
 64...
 65...
 66...
 67...
 68...
 69...
 70...
 71...
 72...
 73...
 74...
 75...
 76...
 77...
 78...
 79...
 80...
 81...
 82...
 83...
 84...
 85...
 86...
 87...
 88...
 89...
 90...
 91...
 92...
 93...
 94...
 95...
 96...
 97...
 98...
 99...
 100...

ΠΟΙΚΙΛΙΑ.

Οἱ Ἄγγλοι, πρωτότυποι εἰς πάντα ἐνόσφ ζωσιν, εἶναι τοιοῦτοι, καὶ μετὰ θάνατον ἔτι. Παραθέτο-
μεν ἐνταῦθα τινὰς ὄλως πρωτοτύπους ἐπιταφίους
ἐπιγραφὰς, ληφθείσας ἔκ τινος συλλογῆς ἐπιτα-
φίαις ἐπιγραφῶν δημοσιευθείσης ἐν Καρλίσι, πρὸς
κύρωσιν τῶν λόγων μας.

1. *Ἐν Οὐεσμουστέρη.* — Εἰς μνήμην τοῦ
Θωμᾶ Πάρρ, γεννηθέντος τὸ 1483 ἐν τῇ κομη-
τείᾳ Σαλόπ. Ἐζήσεν ὑπὸ δέκα ἡγεμόνας, δηλ. τὸν
Ἐδουάρδον Δ', τὸν Ἐδουάρδον Ε', Ριχάρδον Γ',
Ἐρρίκον Ζ', Ἐρρίκον Η', Ἐδουάρδον Σ', τὴν βα-
σίλισσαν Μαρίαν, τὴν βασίλισσαν Ἐλισάβετ, Ἰά-
κωβον Α' καὶ Κάρολον Α'. Ἐζήσεν 152 ἔτη
καὶ ἐνεταφιάσθη ἐνταῦθα τὴν 15 Νοεμβρίου
1635. Περιεργότατον συμβάν τῆς ζωῆς τοῦ Πα-
τριάρχου τούτου εἶναι ὅτι εἰς ἡλικίαν 130 ἐτῶν
κατηγορήθη εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον
ὡς πατήρ νόθου υἱοῦ καὶ καταδικάσθη ὅπως κάμη
δημοσίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετάνοιαν.

2. *Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Σωτήρος ἐν Σουθ-
βάρη.* Ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή εὑρίσκειται ἐπὶ λί-
θου ὑπεράνω τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται τὰ σύμβολα
τῶν φαρμακοπωλῶν.

« Ἐκεῖνος ὅστις ἀναπαύεται ὑπὸ τὸν λίθον τοῦ-
τον ἐκράζετο ὑπὸ τινων Γάνετ, ἐνῶ ὠνομάζετο
Γάρραδ. Ἐν τῇ νεότητί του διήλθε πολλοὺς κλύ-
δωνας, ἀλλὰ τῶρα φθάσας εἰς ἀσφαλῆ λιμένα ἀ-
ναπαύεται εἰς τὸν τάφον. Ἐσύχναζε τὴν ἐκκλη-
σίαν ταύτην ζῶν, καὶ ἠθέλησε νὰ ταφῆ ἐν αὐτῇ
ἀφοῦ ἀποθάνῃ κύριοι, μὴ τὸν κλαίετε, διότι αὐ-
τὸς εἶναι τῶρα εἰς τὸν παράδεισον, ὅπου εὑρίσκε-
ται ἀρκετὴ πληθὺς φαρμακοπωλῶν. »

3. *Ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς Δουρνάλικης.* « Ἐν
ταῦτα κεῖται τὸ σῶμα τοῦ Ροβέρτου Μούρ. Τί νὰ
σὰς εἶπω πλέον; Οὗτος ἀπέθανεν ἔκ τῆς πολυ-
φαγίας του ἂν ὅμως ἦκουε τὴν σύζυγον του Σάβ-
ραν ἤθελεν ἐξακολουθήσει νὰ ζῆ καθ' ὅλον τὸ
διάστημα τῆς ζωῆς του. »

4. *Ἐπιτάφιος ἐνὸς φιλαργύρου.* Ἐνταῦθα
κεῖται εἰς ὅστις ἀπώλεσε τὴν ζωὴν, διότι δὲν ἠ-
θέλητε νὰ ἐξοδεύσῃ ὀλίγα χρήματα ὅπως ἀγορά-
σῃ ἱατρικόν· ἀλλὰ θὰ ἔσκαζεν ὁ δυστυχῆς ἀπὸ
τὸν θυμόν του, ἐὰν ἐμάνθανε πόσα ἐξωδεύθησαν
εἰς τὴν κηδείαν αὐτοῦ.

5. *Ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς Βαττερσεάς.* « Εἰς
μνήμην τοῦ Σίρ Ἐδουάρδου Οὐντερ, λοχαγοῦ εἰς
τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ συντάγματος τῶν Ἰνδῶν. Οὗ-
τος μόνος καὶ ἄνευ ὅπλων ἐνίκησε μίαν Τίγρην,
ῤιφθεὶς μετ' αὐτῆς ἐν τινὶ λίμνῃ, καὶ κρατῶν αὐ-
τὴν ὑπὸ τὸ ὕδωρ, μέχρις οὗ τὴν ἀπέπνιξε· μόνος
πάλιν καὶ πεζὸς, ἐνίκησεν ἐξήκοντα (60) Ἀραβας
ἵππεῖς, ἐφόρευσε τοὺς μὲν ἐπλήγωσε τοὺς δὲ καὶ
τοὺς ὑπολοίπους ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Τί πλέον τού-
του ἔπραξεν ὁ Σαμφών; »

6. *Ἐν τῇ κομητείᾳ τῆς Ἑσσεξ.* « Ἐνταῦθα
ἀναπαύεται ἡ Μαρία Ἑλλης, θυγάτηρ τοῦ Θωμᾶ

Ἑλλης καὶ Αὐδίας τῆς συζύγου αὐτοῦ, κατοίκων
τῆς κομητείας ταύτης. Αὕτη ἦτο παρθένος χαρα-
κτῆρος ἐναρέτου καὶ παρέχουσα μεγάλας ἐλπίδας.
Ἀπέβιωσε τὴν 2 Ἰουνίου 1609 εἰς ἡλικίαν ἑκατὸν
δεκαεννέα ἐτῶν. »

7. *Ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς Κλισχεργόρδης.*
« Ἐνταῦθα κεῖται ὁ στρατηγὸς Τούλου· εἶχεν ἡ-
λικίαν 405 ἐτῶν· τὸν περιέμενον ἐν-αῦθα ἐννέα
σύζυγοι, αὐτὸς δὲ περιμένει τὴν δεκάτην »

Τοῦτο ἁμοιάζει καὶ μὲ τὸ ἐξῆς·

« Μάρθα Βλέβιτ ἔκ τῆς ἐνορίας ταύτης, ἀπο-
θανοῦσα τὴν 7 Μαΐου 1681, ὑπῆρξεν ἡ σύζυγος
ἐννέα διαδοχικῶν συζύγων, ὧν ὁ ἕννατος ἐπέζη-
σεν αὐτῆς. »

8. *Ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς Φολξτόν.* « Ρεβέκ-
κα Ρόγερς. Δόξα τῷ Θεῷ· δὲν ἔχω ἀνάγκην πλέον
ἐν τῇ οἰκίᾳ μου οὔτε τοῦ στεγασοῦ οὔτε τοῦ
κτίστου· οὐδέποτε ἐνταῦθα σκληρὸς ἰδιοκτῆτης
διώκει πτωχὴν ἐνοικιάστριαν. Διὰ νὰ μὴ ἔχη τις
τάς φροντίδας τοῦ ἐνοικίου καὶ τῶν πληρωμῶν
πρέπει νὰ κατοικήσῃ ἐνταῦθα. »

9. *Ἐν Μιδδ.λεσέξ.* Ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Λαίδυ
Μολεσθόρθ, ἀποθανούσης ἐν τινὶ πυρκαϊᾷ.

« Ἐνταῦθα κεῖται ὁ φοινιξ τῶν γυναικῶν, ὅςτις
ὡς ὁ φοινιξ ἐξέπνευσεν εἰς τὰς φλόγας. »

10. *Ἐν τῷ Ἀγίῳ Παύλῳ τοῦ Λοιδίνου.* Τὸ
ἐπιτάφιον τοῦ Σίρ Χριστοφόρου Βρὲν ἀρχιτέκτο-
νος τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἶναι λακωνικότατον
τὸ ἐξῆς.

« Χριστόφορος Βρὲν.

Ἐὰν ζητῆς τὸν τάφον του, ἴδε πέριξ. »

Ὁμοιον τούτου περίπου εἶναι τὸ τοῦ Σίρ Ἰωάννου
Βανμπροῦγ ἀρχιτέκτονος τοῦ πύργου τοῦ Βλανχέιμ.

« Γῆ, βάρυτε ἐπὶ τοῦ Βανμπροῦγ περισσώτερον
διὰ νὰ ἐκδικηθῆς διὰ τὸ βᾶρος ὅπερ οὗτος ἐπέθε-
σεν ἐπὶ σοῦ. »

11. *Ἐν Οὐόλβικ.* Εἰς δημότης τῆς πόλεως
ταύτης ἐζήτησεν ὅπως ἡ γυνὴ του ἐπιθέσῃ ἐπὶ
τοῦ τάφου του τὰ ἐξῆς.

« Ὡς σὺ, ἦν ἡ νεότης· νῦν τέρπει, ὑπῆρξά ποτε
ὡς σὺ, ἀλλὰ καὶ σὺ μίαν ἡμέραν θὰ γίνῃς ὡς
ἐγώ· ἐτοιμάσθητι λοιπὸν νὰ μὲ ἀκολουθήσῃς. »

Ἡ χήρα του ὅμως πρὸς τούτους ἐπέθεσε καὶ
τὰ ἐξῆς.

« Νὰ σὲ ἀκολουθήσω; εἶμαι πρόθυμος· ἀλλ' εἰς
ποῖον τόπον, εἰς τὸν διάβολον ἢ εἰς τὸν Θεόν; »

12. *Ἐν Λετσόμ.* Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ νε-
κροθάπτου.

« Χαρῆτε διὰ τὸν θάνατόν του· ἂν ἐμάκρυνεν
ἡ ζωὴ του, ἤθελε μᾶς θάψει πάντας. » M.

Ἐπειδὴ εἰς τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ παρόντος
φύλλου παρεισέφρησαν τυπογραφικὰ παρομάμα-
τα, διορθοῦμεν ταῦτα.

Σελ. 689. στ. 2. Ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων.
σ. 689 στ. 2 Ἀκινάκης. σ. 690 στ. 2 Ἐξηρτυ-
μένου. σ. 690 στ. 2 Ἀλαλαγμοί. σ. 692 στ. 2
Ἐκατοντούτοις. σ. 693 στ. 4 Περιωπὴν κλπ.